

Darius Antanavičius

JURGIO RADVILO PIRMOSIOS KELIONĖS Į ITALIJĄ DIENORAŠČIO ORIGINALAS

Jurgio Radvilo pirmosios kelionės į Italiją (1575) dienoraštis sulaukė gana didelio tyrinėtojų dėmesio. 1935 m. jį paskelbė žinomas lenkų istorikas H. Baryczas. Jis taip pat trumpai aprašė šios J. Radvilo kelionės aplinkybes, įvertino patį dienoraštį¹. H. Baryczo publikacija rėmėsi visi be išimties istorikai, literatūrologai ir kultūros istorikai, vienaip ar kitaip nagrinėję J. Radvilo veiklą ir minėję jo jaunystės laikotarpi. Galima kalbėti net apie tam tikrą šio dienoraščio tyrinėjimų tradiciją, nes, be H. Baryczo publikacijos įvadinių pastabų, šiuo metu turime dar du straipsnius, skirtus konkrečiai šiam nedideliame tekstui².

H. Baryczo paskelbtas variantas turi keletą trūkumų. Pirmiausia jis publikuotas iš nuorašo, saugomo Czartoryskių bibliotekoje Krokuvoje (rankr. 2242, p. 369–379). Tai yra XVII ar XVIII a. kopija, daryta iš paties originalo. Joje pilna nežinomo kopijuotojo klaidingai perskaitytų vietų, daug asmenų ir vietovių formų yra iškraipytos (kartais tiesiog neatpažįstamai), kai kas praleista. Negana to, turėdamas tokį gana prastą nuorašą, H. Baryczas, šiaip skrupulingas šaltinių leidejas, neparodė didelio kritiškumo ir paskelbė tekstą bemaž be jokių kritinių komentarų ar pastabų, taip dar labiau apsunkindamas dienoraščio teksto supratimą ir interpretavimą. Kad tai turėjo ir tebeturi įtakos turiniui suprasti, byloja naujausias dienoraščio vertimas į lietuvių kalbą³, taip pat dalyko literatūroje paplitusios kai kurios netikslios vietovės ir datos, minimos dienoraštyje. Visa tai paakino mus paskelbti J. Radvilo dienoraščio tekstą iš autoriaus ranka rašyto originalo.

¹ Henryk Barycz, „Dziennik podróży do Włoch biskupa Jerzego Radziwiłła w 1575 r.“, in: *Kwartalnik Historyczny*, t. 49, Lwów, 1935, p. 340–356.

² Paulius Jatulis, „Kardinolo Jurgio Radvilos pirmoji kelionė Italijon (1575)“, in: *Aidai*, 1961, nr. 4, p. 156–164; Eugenija Ulčinaitė, „Kardinolas Jurgis Radvila: dvasininkas, politikas, literatas“, in: Jurgis Radvila, *Kelionė į Italiją: 1575 metų dienoraštis, iš lotynų kalbos vertė Eugenija Ulčinaitė*, Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2001, p. 15–29.

³ Jurgis Radvila, *Kelionė į Italiją*, p. 31–47.

Kai 1935 m. H. Baryczas publikavo dienoraščio tekstą iš nuorašo, originalas ramiai gulėjo kitoje istorijos dokumentų saugykloje Lenkijoje, o būtent, Radvilų archyve, kuris tuo metu jau buvo įjungtas į Vyriausiąjį senųjų aktų archyvą Varšuvoje (toliau – AGAD). Po Antrojo pasaulinio karo Radvilų archyvo medžiaga tolydžio vis intensyviau buvo naudojama istorikų darbuose, todėl ir J. Radvilo dienoraščio originalo buvimas tarp kitų šio archyvo dokumentų neliko nepastebėtas. Žinią apie originalą pirmasis nurodė, regis, lenkų mokslininkas M. Chachajus⁴. Nepaisant to, ir toliau remiamasi netobula H. Baryczo publikacija, o naujo dienoraščio leidimo iki šiol nėra.

Kaip minėta, J. Radvilo dienoraščio originalas saugomas AGAD'e, Radvilų archyve, dz. II, nr. 101. Šiuo metu jis yra apverktinos būklės, nes kažkada visiškai sumirko ir ilgainiui supuvo, visiškai pakeisdamas popieriaus ir rašalo spalvą. Dabar tai yra 9 palaidų lapų rankraštis, kurį sudaro 4 dvipusiai ir 5 keturpusiai lapai. Vienas iš keturpusių lapų yra neprirašytas ir tarnavo kaip aplankas. Sprendžiant pagal geriau išlikusius lapus jų dydis buvo toks: maždaug 20,5 cm aukščio ir apie 30–30,5 cm pločio. Iš subyrėjusių kai kurių lapų galima spręsti, kad kadaise jie irgi buvo keturpusiai, tad anksčiau rankraštį sudarė 7 per pusę sulenkti lapai, kurių vienas tarnavo kaip aplankas. Antrasis ir trečiasis lapas kažkada suplyšo per sulenkimą ir dabar sudaro 4 dvipusius lapus. Ypač blogai išliko trečiasis lapas: jis ne tik suplyšo per sulenkimą, bet taip pat vienas iš susidariusių dviejų atskirų lapelių ilgainiui sutrūko išilgai per teksto vidurį, todėl restauruojant buvę keturi atskiri gabaliukai lenkų restauratorių buvo sudėti klaidingai ir taip suldyti į vieną lapą sumaišant tekstą (dabartinės paginacijos p. 11–12). Restauruojant rankraštis, kur reikia, buvo paklijuotas standžiu popieriumi, taip pat impregnuotas apsaugine plėvele. Sprendžiant pagal geriau išlikusius lapus galima teigti, kad buvo rašyta gana ryškiu rašalu, kuris, rankraščiu per amžius sunykus, smarkiai patamsėjo, ir raštas pasidarė nepaprastai sunkiai skaitomas. Popierius sunykęs tiek, kad vandenženklis nėra nė žymės.

Kuo remdamiesi teigiame, kad šis rankraštis yra J. Radvilo dienoraščio originalas? Tai matyti iš paties teksto: jame nėra praleidimų, esančių H. Baryczo paskelbtame nuoraše⁵. Kita vertus, paleografinis šio

⁴ Marian Chachaj, *Zagraniczna edukacja Radziwiłłów od początku XVI do połowy XVII wieku*, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1995, p. 103.

⁵ Pavyzdžiui, žr. M. Paco minėjamą spalio 13 d. įrašę, karalaitės Onos minėjamą spalio 24 d. įrašę, M. Klodziński minėjamą gruodžio 5 [6] d. įrašę ir t.t.

rankraščio ir tame pačiame Radvilų archyve saugomų J. Radvilo laiškų originalų⁶ palyginimas *de visu* leidžia teigti net tai, kad tai yra paties J. Radvilo autografas. Ypač tai ryšku dienoraštį sulyginus su kai kuriais ankstyviausiais J. Radvilo laiškais⁷.

H. Baryczas pastebėjo dienoraštyje padarytą užuominą apie 1575 m. gruodžio pradžioje Venecijoje kilusį marą, kuris ten siautėjo ištisus dvejus metus (gruodžio 5, iš tikrųjų – 6 d. įrašas). Iki šiol, nemačius originalo, šią frazę buvo galima interpretuoti įvairiai, bet dabar, išvydus patį autografa, galima drąsiai teigti, kad žodžiai apie „dvejus metus“ galėjo būti parašyti anksčiausiai pačioje 1577 m. pabaigoje, kai J. Radvilas po dvejų Italijoje praleistų metų sugrįžo į Lietuvą. Originale (p. 20) atitinkamas sakinytis atrodo visiškai tvarkingai, nėra jokių požymių, kurie bylotų apie kokį nors vėlesnį įterpimą ir pan. Taigi kaip *terminus a quo* dienoraščio parašymo datą reikią nukelti veikiausiai į 1578 m. pradžią. Koks galėtų būti *terminus ad quem*? Tiksliai jį nustatyti yra neįmanoma, bet spėtume, kad tai galėtų būti tą pačią 1578 m. liepos mėnuo, kai J. Radvilas antrą kartą išvyko į Italiją, iš kur toliau patraukė į piligriminę kelionę Ispanijon, nes vėliau vargu ar būtų radęs laiko ir reikalą rašyti panašų tekstą.

Turint galvoje 1578 m. pirmosios pusės datą, ši bei tą galima pasakyti ir dėl paties dienoraščio teksto genezės. Akivaizdu, kad 1578 m. J. Radvilas nieku būdu nebūtų prisiminęs visų 1575 m. pabaigoje įvykusios kelionės smulmenų (savaitės dienų minėjimai ir pan.). Tai leidžia daryti paprastą prielaidą, kad rašydamas dabar išlikusį tekstą jis rėmėsi neišlikusiais padieniui vestais kelionės užrašais, kuriuose trumpai žymėjo taip pat savaitės dienas. Kaip kitaip galima paaiškinti, pavyzdžiui, originalo žodžius *qui tum erat dies Martis* (spalio 11 d. įrašas)? Laiko požiūriu vėlesnį redagavimą gerai nurodo dalelytė *tum*, kurią buvo galima įterpti tik iš tam tikros laiko perspektyvos žvelgiant į prabėgusius įvykius. Šią prielaidą remia ir gausūs autoriniai papildymai bei taisymai rankraščio paraštėse. Negana to, geriausias vėlesnio redagavimo įrodymas yra lapkričio 22 d. įrašas, kuriuo pradedant visos tolesnės datos turi keistis santykiu +1, nes tame įrašė J. Radvilas susipainiojo savo turėtuose užrašuose ir per apsirikimą pakartojo tą pačią dienos datą, o tai galėjo atsitikti tik rašant tekstą prabėgus kuriam laikui nuo pasakojamų įvykių⁸.

⁶ AGAD, AR, dz. IV, teka 18, koperta 212.

⁷ 1582 07 14/24?, Ryga. J. Radvilo laiškas M. Radvilui Perkūniui (ten pat, lap. 3–4; autografas).

⁸ Tai įrodo gruodžio 1 d. įrašas, kuriame teigiama, kad ta diena buvo penktadienis, bet 1575 m. penktadienis buvo gruodžio 2 d.

Kokiu tikslu 1578 m. J. Radvilas grįžo prie savo pirmosios kelionės į Italiją užrašų, suredaguodamas juos dienoraščio forma? Deja, tikrosios priežastys, matyt, visam laikui liks nežinomos, galima tik spėlioti.

Pabaigoje aptarsime dienoraščio publikavimo smulkmenas. J. Radvilo rašytam tekstui būdinga gausūs ir įvairūs redakciniai taisymai, kai kurie jų atskleidžia dienoraščio autoriaus minties vingius. Šių paties J. Radvilo ranka darytų redakcinių pataisų aiškinimas tekstinėse išnašose trikdytų skaityti ir suvokti pagrindinį tekstą, todėl nutarėme žymėti juos tam tikrais ženklais.

Ženklaais ↓ ↓ žymime žodį ar frazę, kuri originale įterpta į tekstą virš eilutės.

Ženklaais ↑ ↑ žymime žodį ar frazę, kuri originale įterpta į tekstą iš apačios.

Ženklaais < > žymime frazes ar sakinius, kurie originale įterpti į tekstą tarp jau parašytų eilučių.

Ženklaais } | žymime žodį ar frazę, kuri originale įterpta į tekstą kairiojoje parašėje.

Išbrauktas žodis, pavyzdžiui, frazėje *Johannes Nicolaus Kyszka* rodo pirminį originalo variantą.

Taip pat pasakytina, kad originale ties kiekvienos dienos įrašu, kairiojoje parašėje, J. Radvilo ranka papildomai yra įrašytos pravažiuotos vietovės, bet šių įrašų, neturinčių jokios papildomos prasminės vertės, neištraukiame.

Parengėjo redakciniai ženklai yra tradiciniai. Ženklu [s] žymime žodį, kuris kalbos požiūriu yra neteisingas, bet paliktas toks, koks yra originale. Ženklu [!] žymime žodį, kuris neteisingas prasminiu požiūriu. Tekstinėse išnašose nurodome H. Baryczo publikacijos (*E, editio*) variantus. Jie neapima tikrinių vardų, nes pastarųjų variantų registravimas būtų pernelyg išplėtęs išnašų kiekį, be to, nėra prasmingas. Originalas nurodomas raide A (*archetypum*).

Įteikta 2005 03 10
Parengta 2005 03 19

IN NOMINE DOMINI
ANNO M D LXXV

Die 11 mensis octobris, qui tum erat dies Martis, discessi ex Budziwizsky relicto ibi illustri domino fratre meo Nicolao Christophoro Magni Ducatus Lithuaniae curiae marschalco infirmo profecturus in Italiam cum fratre minore Alberto et veni eo die in Rudniky aulam regis venatoriam quinque milliaribus a Budziwizsky distantem, quo me comitatus est frater natus minimus Stanislaus et complures amici.

Die 12 valedixi fratri Stanislaeo et reliquis, qui me in Rudniky comitati fuerant^a, et discedens inde sumpto gentaculo in Eyszyszky oppido regio 4 milliaribus perveni eo die in Radunya oppidum itidem regium tribus milliaribus ab Eyszyszky.

Die 13 ientavi in Wasiliszky oppido regio 5 milliaribus a Radunya et pernoctavi apud reverendissimum episcopum Kiowiensem Nicolaum Pac in^b aedibus eius Rozanka 4 milliaribus a Wasiliszky fuique ab eo laute et humaniter exceptus.

Die 14 discessi Rozanka et veniens in Mosty oppidum regium, quod fluvius Niemen interfluit et quod 2 milliaribus distat a Rozanka, ibi^c gentaculum sumpsi et conveni cum famulis illustris domini marschalci fratris mei, qui cum equis suae illustris dominationis Vilnam iter faciebant ad^d suam illustrem dominationem^d. Ex Mosty vero^e a prandio porro profectus perveni eo die in Vołkowisko oppidum regium distans 5 milliaribus a Mosty.

Die 15 ientavi in Porozowo oppido itidem regio 4 milliaribus et pernoctavi in Nowy Dwor 2 milliaribus a Porozow, quod oppidum Nowy Dwor paret etiam regi.

^a E fuerunt.

^b Abest in E.

^c In E interfluit postponitur.

^{d-d} E ill. dnum.

^e E veni.

Die 16 sumpto ientaculo in Szereszowo, quod etiam regis est ac distans 5ⁱ milliaribus a Nowy Dwor, ^gpervenit eo die^g in Wiesznja villa regia 3 milliaribus a Szereszow.

Die 17 veni in Czarnawczycze aedes illustris domini marschalci fratris mei distantes a Wiesznja 4 milliaribus, ubi offendi dominum Piekarsky cum filio et servitores illustris domini marschalci fratris mei dominum Gułtowsky et dominum Kądzierzawsky, ubi accepi equos, qui mecum ituri^h erant in Italiam, hactenus vectus equis illustris domini marschalci fratris mei.

Die 18 veni in Tryszyn aedes domini Piekarski 2 milliaribus a Czarnawczycze, ubi ab eo satis laute sum tractatus. Eodem die accepi ibidem literas a prandio ab illustri domino marschalco fratre meo per dominum Wegiersky famulum suae illustris dominationis datas.

Die 19 discessi ex Tryszyn comitante me ↓1 milliari↓ Brestam usque urbem regiam non longe a confiniis Poloniae sitam domino Piekarsky. Sumpto autemⁱ ientaculo in Kyowiecz villa, quae paret etiam regi, 4 milliaribus a Tryszyn veni eo die Białam oppidum, cuius medium possidet illustris dominus marschalcus frater meus, medium vero ~~Iohannes~~ Nicolaus Kyszka palatinus Podlachiae. Distat autem^j Biała 2 milliaribus a Kyowiecz.

Die 20 ientavi in Łosicze oppido regio 5 milliaribus a Biała, cuius oppidi locumtenens est dominus Hincza. Inde discedens veni eo die in Drohiczyn urbem regiam et metropolim Podlachiae tribus milliaribus a Łosicze.

Die 21 ~~absolutis~~ venit ad me in Drohiczyn dominus Stanislaus Chlewiczky, cum quo expeditis in castro Drohicziensi negotiis quibusdam, quae mihi cum eo perficienda erant, profectus sum secum^k in Grodek unum ex^l bonis nostris ipsi domino Chlewiczky oppignorum 2 milliaribus a Drohiczyn. Transitur^m uno quadrante milliaris a Grodek fluvius Bug. Eodem die antequam ex Drohiczyn discessissem, accepi

ⁱ E 3.

^g E eo die perveni.

^h E in via.

^j E etiam.

^k E etiam.

^l Lectio dubia.

^m E e.

ⁿ E Transit.

literas illustris domini marschalci fratris mei allatas per cubiculariumⁿ⁻ⁿ suae illustris dominationisⁿ dominum Wasilewsky.

Die 22 sumpto prandio ibidem in Grodek discessi et perveni hora noctis 3 in Liw oppidum regium in Masovia {6 milliariibus a Grodek|, cuius oppidi <locumtenens est^o dominus Iohannes^p Radziminsky.>

Die 23 veni in Stanisławow, quod etiam regi paret, 5 milliariibus a Liw.

Die 24 transivi^q oppidum Okuniowo 3 milliariibus a^r Liw [!], quod multorum est dominio subiectum, et inde veni Varsoviam metropolim Masoviae ad flumen Istulam [s] sitam distantem tribus milliariibus ab Okunyowo. Eodem die a prandio salutavi in aedibus episcopi Ponsnaniensis nuncium apostolicum Vincentium Laureum Montis Regalis in Pedemontio episcopum, deinde procancellarium Regni Poloniae ↓ Petrum Volsky↓ tunc^s Warsoviae cum serenissima infante Poloniae Anna^t agentem^u. Salutavi etiam praefectum curiae {dominum Stanislaum Konieczky^v| et multos officiales^w serenissimae infantis, qui ad me in hospitium venerant.

Die 25 salutavi serenissimam infantem ante prandium, ad quod ipsam postea deduxi et toti^x interfui una cum procancellario Regni.

Die 26 offendi serenissimam infantem prandentem, quam cum a prandio in cubiculum deduxissem, ibidem et valedixi. Sumpto postea prandio apud nuncium apostolicum una cum archidiacono Vिल्nensi Andrea Patritio Nideczky valedixi eidem nuncio apostolico et praedicto domino archidiacono, qui me in hospitium usque comitatus est. Eodem die caenavi apud dominum Andream Owadowsky serenissimae infantis culinae magistrum.

Die 27 ante prandium discessi Varsovia comitantibus me domino praefecto curiae serenissimae infantis et^y domino magistro culinae cum

ⁿ⁻ⁿ E Serenissimi ill. dni.

^o E G.

^p E Jacobus.

^q Abest in E.

^r Abest in E.

^s E [qui] sunt.

^t Abest in E.

^u E agente.

^v Abest in E.

^w Lectio dubia. E alios.

^x E soli.

^y Abest in E.

domino Nicolao Chełmiczky in villam Vola uno milliari a Varsovia distantem. Ubi etiam valedixi domino Orzechowsky et reliquis familiaribus illustris domini marschalci fratris mei, qui me Varsoviā usque deduxerant. Pervenī autem eo die in Błonye oppidum regium 4 milliariibus a Varsovia distantem [s] et fui humanissime exceptus a domino Caspare Kłodzinsky eius loci capitaneo.

Die 28 mane discessi ex Błonye et sumpto ientaculo 4 milliariibus in Mszczonow oppido regio dominis a Radzieiow oppignorato perveni eo die Rawam urbem regiam et palatinum, cuius locumtenens est dominus Stanislaus Gostomsky castellanus Sochaczewiensis, filius Anselmi Gostomsky palatini praedictae Rawae. Distat autem Rawa ab oppido Mszczonow milliariibus 4.

Die 29 ientavi in Lubochnya villa regia oppignorata domino Martino Drzewiczky 4 milliariibus a Rawa et perveni in Wolborz oppidum reverendissimi episcopi Cuiaviensis Stanislai Carnkowsky in Polonia Minori situm. Ubi a praedicto reverendissimo episcopo lautissime et humanissime sum tractatus.

Die 30, qui erat dies dominicus, audito sacro cum reverendissimo domino episcopo, ubi audivi concionem satis doctam Stanislai Sokołowsky ~~canoni~~ decani Volborensis, qui non multo ante Roma venerat, post prandium discessi et transivi urbem regiam ob frequentia comitia, quae ibi habebantur, satis celebrem Petricoviam nomine 2^z milliariibus distantem a Wolborz^z. Inde porro profectus perveni eo die in Rosprza oppidum, quod paret Gomolinsciis, 2 milliariibus a Petricovia.

Die ultima octobris sumpsi gentaculum in Radomskie oppido regio 5 milliariibus a Rosprza et perveni in Borownya oppidum, quod paret domino Lwowski, 3 milliariibus a Radomskie.

NOVEMBER

Prima die mensis novembris ↓(quae^{aa} erat dies Martis)↓ veni summo mane in Częstochowa oppidum regium, cuius locumtenens est dominus Iohannes Ocziesty. Distat autem Częstochowa 3 milliariibus a Borownya. Ab hoc oppido Częstochowa uno quadrante milliariis si-

^{z-z} E distantem mill.

^{aa} E qui.

tum est monasterium in colle^{bb} quodam satis excelso eiusdem nominis cuius oppidum. Monachi illius monasterii sunt ordinis^{cc} Pauli Eremitae. Conservatur in illo monasterio imago Divae Virginis, quae dicitur fuisse picta a Sancto Luca Evangelista, quae imago cum propter ipsam maiestatem, quam in se continet, et sanctitatem, tum propter plurima, quae ibi fieri solent, miracula est insignis. Ibi audito sacro eo die, utpote in festo Omnium Sanctorum, sequenti die [...] ^{dd} 2 novembris sumpto ibidem gentaculo veni in Lubliniecz primum^{ee} oppidum Silesiae 6 milliariibus a Częstochowa, quod oppidum Lubliniecz paret imperatori Romanorum Maximiliano Secundo, oppignoratum libero^{ff} [baroni] a Sperwein Pruteno^{gg}.

Die 3 novembris offendit me in templo in Lubliniecz audientem sacrum dominus Kochcziczki Iohannes consiliarius sacrae caesareae maiestatis, cum quo ^{hh} domum suam ^{hh} Kochczicze ⁱⁱ dimidio milliari ⁱⁱ a Lubliniecz distantem sum profectus et lautissime ibidem tractatus.

Die 4 novembris discessi ex Kochczicze et transivi oppidum imperatoris Strzelcz 5 milliariibus a Kochczicze. Inde porro profectus^{jj} perveni in Chrapkowicze oppidum, quod etiam imperatori paret, situm ad fluvium Oderam tribus milliariibus a Strzelcz.

Die 5 novembris veni Nyssam 6 milliariibus a Chrapkowicze urbem pulcherrimam, non tamen adeo magnam, quae paret episcopo Wratislaviensi.

Die 6 novembris mansi Nyssae et caenavi apud dominum Georgium ab Oppersdorf provinciae illius praesidentem, a quo fui humanissime tractatus.

Die 7 novembris discessi Nyssa et veni fere hora noctis tertia ob maximas difficultates itineris et montium asperitates in oppidum cuiusdam nobilis Silesii Engelsburg inter montes situm 6 milliariibus a Nyssa, ultra quod oppidum dimidio milliari incipiunt fines Moraviae.

^{bb} E collo.

^{cc} E ordinis S.

^{dd} *Textus illegibilis in A.*

^{ee} E perveni in.

^{ff} E dmno.

^{gg} E libero Pruteno.

^{hh-hh} E domi in sua.

ⁱⁱ⁻ⁱⁱ E deinde.

^{jj} E profectus sum.

Die 8 novembris veni in Sternberg oppidum ducis Munsterburgensis 4 milliariibus ab Engelsburg.

Die 9 novembris veni Olomucium metropolim Moraviae, civitatem amplissimam et satis pulchram, ubi vidi collegium pulcherrimum, non tamen adhuc exaedificatum fratrum Societatis Iesu ante portam urbis, horologium etiam in medio foro pulcherrimum et artificiosissimum^{kk}. Distat autem Olomucium 2 milliariibus a Sternberg. Eodem die porro profectus perveni Prostieow 2 etiam [milliariibus] ab Olomucio, quod oppidum paret domino Iohanni libero baroni a Bernsteinn cancellario Bohemiae et Aurei Velleris equiti, quod quamvis non valde magnum, pulcherrimum tamen et extructissimum est.

Die 9 10 novembris discessi ex Prostieow et transivi oppidum Wyszkw episcopi Olomucensis 2 milliariibus a Prostieow et sumpto ientaculo in Sławkw oppido domini Gierałowsky 2 itidem milliariibus a Wyszkw perveni eo die in Niemczycze ↓villam^{ll}↓, quae paret domino Hełdow, 3 milliariibus a Sławkw, in qua villa erat suspicio pestis, unde^{mm} discescit Skarga Viennam.

Die 11 novembris sumpto ientaculo in Mistelbach oppido dominorum a Lichtensteinn 6 milliariibus a Niemczycze perveni in Ganersdorf villam imperatoris 1 milliari a Mistelbachⁿⁿ.

Die 12 novembris veni Viennam 5 milliariibus a Ganersdorf urbem celeberrimam et munitissimam, metropolim Austriae ad fluvium Danubium sitam, sedem invictissimi Romanorum imperatoris Maximiliani Secundi. Eodem die duabus vel tribus horis postea idem invictissimus imperator ingressus est Viennam rediens per Danubium ex electione regis Romani primogeniti filii sui natu maioris Rudolphi, iam antea^{oo} Hungariae et Bohemiae regis, quae electio celebrabatur Ratisbonae in urbe imperiali ad fluvios Danubium et Regen sita. Coronatio etiam ibidem eiusdem Romani regis peracta est 1 novembris anni 1575. Ex hisce comitiis Ratisbonensibus (ubi res omnes, quae tanti momenti fuerunt, mira celeritate et electorum summa concordia compositae feruntur) tunc^{pp} imperator reversus Viennam cum novo electo rege Romanorum,

^{kk} E artificiosum.

^{ll} Abest in E.

^{mm} E inde.

ⁿⁿ E Mistelbach Ganersdorf.

^{oo} E ante.

^{pp} E hinc.

cum invictissima coniuge et serenissimis tribus archiducibus filiis suis natu minoribus Ernesto, Mathia et Maximiliano summo cum triumpho procedente^{qq} sibi obviam fratre minore serenissimo archiduce Carolo, qui ab ipso Viennae relictus gubernator fuerat, ingressus est vectus curru, quem quatuor equae albae trahebant, habens apud se in eodem curru praedictum serenissimum archiducem Carolum fratrem, dominum a Dietristeinn praefectum aulae regis Romanorum, equitem ordinis de Callatrava et praefectum stabuli sui dominum a Khann. Currum^{rr} vero imperatoris^{ss} praecedebant 4 filii: Mathias cum Maximiliano et ante ipsam iam rhedam rex Romanorum cum archiduce Ernesto.

Die 13 novembris ivi a prandio visum collegium Iesuitarum, quod uti^{tt} pulcherrimum, amplissimum et extructissimum est, ita doctis viris refertissimum, in quo habitat provincialis Austriae pater Laurentius Maius Italus, vir doctissimus et multarum linguarum peritus. Vidi in templo illorum multas reliquias visu dignissimas, inter quae [s] aliquot^{uu} capita undecim milium virginum, item partem indusii Divae Virginis, quae [s] asservatur in cathedrali ecclesia Olomucensi. Vidi etiam ibidem imaginem Divae Virginis pulcherrimam et vetustissimam et quae maximam sanctitatem cum maiestate quadam coniunctam praesentavit, domum etiam convictorum^{vv} et seminaristarum pulcherrimam et habitaculis amaenissimis et satis splendidis admodum refertam collegio statim adiunctam.

Die 14 novembris mane vidi elephantum imperatori dono a Philippo rege Hispaniarum missum, bestiam mirae magnitudinis. A prandio salutavi magnificum dominum Iohannem Bernsteinn cancellarium Regni Bohemiae.

<Die 15 discessit^{ww} Vienna serenissimus archidux Carolus versus Gratz urbem suam una^{xx} cum serenissima coniuge.>

Die 16 novembris mane salutavi invictissimum Romanorum imperatorem Maximilianum Secundum et serenissimos filios suos

^{qq} E precedente.

^{rr} E Curiae.

^{ss} E imperialis.

^{tt} Abest in E.

^{uu} E aliquod.

^{vv} E communistarum.

^{ww} E discessit a.

^{xx} Abest in E.

regem Romanorum et archiducem Ernestum, qui duo una semper educabantur et nunc simul ubique sunt. Qui omnes tam pater quam filii clementissime et humanissime me exceperunt et maximum favorem mihi demonstrarunt. Eodem die a prandio hora 4 allocutus sum imperatorem, qui mecum plus quam humanissime egit.

Die 17 novembris profectus sum extra urbem duobus milliaribus in hortum imperatoris, quem maximis sumptibus et splendidissime aedificat. Vidi etiam eodem die aliam domum imperatoris, quam *lusthaus* vocant, nomine Obersdorf pulcherrime extractam et cui adhuc alia domus non minus splendida additur, hortum praeterea^{yy} [...]^{zz} alteri^{aaa} illi adiunctum, in quo variae^{bbb} aves, maxime tamen phasiani asservantur, cuculi etiam quam plurimi.

Die 18 a prandio profectus sum cum imperatore iussu maiestatis suae ~~et~~ cum archiducibus quatuor filiis suis in venationem aprorum, quos quinque cepimus maxima voluptate et recreatione animi usi. Eo die plurima^{ccc} mecum et imperator, et rex Romanorum in reditu ex venatione humanissime et clementissime contulerunt.

Die 19 novembris a prandio salutavi serenissimos archiduces minores Mathiam et Maximilianum, a quibus non minus quam ab aliis duobus humaniter et benigne sum exceptus.

Die 20 novembris mane ante missam alloquutus sum imperatorem de quibusdam rebus praesentibus duobus filiis maiestatis suae serenissimo rege Romanorum et archiduce Ernesto. Inde statim comitatus sum imperatorem in capellam ad missam (erat ^{ddd}nam dies ^{ddd}dominicus), ~~unde~~ ubi mihi datus est locus iuxta nuncium apostolicum et dominum a Trautsen magistro [s] curiae. Peracto sacro, postquam imperator domum reversus esset, antequam mensae accumberet^{eee}, valedixi maiestati suae, quae me humanissime maxima cum benevolentiae suae declaratione a se dimisit. Unde discedens comitatus sum serenissimum regem Romanorum et archiducem Ernestum in illorum cubiculum, ubi et ipsis valedixi maximo illorum erga se benevolentiae argumento perspecto.

^{yy} E perplectum.

^{zz} *Textus penitus destructus in A.*

^{aaa} E alveis.

^{bbb} E varias.

^{ccc} E plurimo.

^{ddd-ddd} E dies non.

^{eee} E occumberet.

A prandio venit ad meum hospitium dominus a Bernstein cum domino Pruszkowski et domino Breiner, ubi cum per horam integram mecum esset^{fff}, vale mihi dicto discessit in palatium, quem ego mox sequutus serenissimos minores archiduces Mathiam et Maximilianum conveni, cum quibus per horam integram familiarissime^{ggg} colloquutus eis valedixi non sine maximo cum dolore animi me a se dimittentis^{ggg}. ~~Eodem die~~ A quibus cum discessissem, ivi^{hhh} valedicere nuncio apostolico et oratori regis Philippi Francisco de Mendoza comiti de Monte Acuto, equitiⁱⁱⁱ ordinis Sancti Iacobi.

Die 21 novembris praemisi^{jjj} mane illustrem fratrem Albertum cum omnibus in Novam Civitatem 8 milliariibus^{kkk} a Vienna^{-kkk} distantem, ipse vero mansi cum tribus tantum domino Sinowski, Skarga et Graiowski ad expediendum Ranschor ad illustrissimum fratrem marschalcum, quo absoluto eodem die hora 24 Jequis conductis↓ discessi et in media fere nocte cibo paulisper in Draskirchen oppido imperatorio {4 milliariibus a Vienna| refectus porro perrectus^{lll} hora diei prima ↓, quae erat 22 novembris,↓ in Novam Civitatem 4 milliariibus a Draskirchenn distantem veni. Ubi vix per horam commoratus curru consenso perveni eo die in Szadwien oppidum imperatoris inter montes asperimos situm 5 milliariibus a Nova Civitate distans. Uno milliari ante oppidum conveni in itinere cum familiari serenissimi archiducis Caroli Caspare Kempinsky Polono.

Die 22 [23] novembris sumpto ientaculo in Szadwien inde discessi et perveni eo die in Kimberg oppidum archiducis Caroli 5 milliariibus a Szadwien distans. Transitur in itinere statim ex oppido Szadwien mons altissimus nomine [...]^{mmm}, supra quem trahuntur currus bobus dimidio milliari Germanico usque ad apicem, ubi sunt fines Austriae et Stiriae, et descenditur plus dimidio milliari usque ad primum oppidum Styriae.

^{fff} E essent.

^{ggg-ggg} *Versio originalis in A posita absque ulteriore auctoris recensione relicta videtur. E allocutus, me valedicti non sunt, maximo cum dolore animi me a se dimittendo.*

^{hhh} E me.

ⁱⁱⁱ E equitis.

^{jjj} E invisus.

^{kkk-kkk} *Abest in E.*

^{lll} E profectus.

^{mmm} *Nomen abest in A.*

Die 23 [24] novembris sumpsi ientaculum in Bruck civitate archiducis Caroli satis pulchra et magna 3 milliariibus a Kimberg distante et ibi val-edixi domino Kempinski, qui Gracziun 6 milliariibus ab illo loco situm ad archiducem dominum suum iter faciebat. Inde perveni ↓ⁿⁿⁿ-eo die⁻ⁿⁿⁿ↓ in villam vocatam Sant Michael 3 milliariibus a Bruk, quae villa multis paret, qui tamen maiorem partem possidet, appellatur Windischratz^{ooo}.

Die 24 [25] novembris ientavi in Knitelfeldt oppido archiducis Caroli 3 milliariibus a Sant Michael et dormivi in Poltz villa parrhochi Knitelfeldensis 3 milliariibus a Knitelfeldt.

Die 25 [26] novembris sumpto ientaculo in Szerfling villa nobilis cuiusdam 3 milliariibus a Pelcz pernoctavi in Friesach oppido archiepiscopi Salisburgensis 4 milliariibus a Czerfling distante^{ppp}.

Die 26 [27] novembris sumpsi cibum in Sant Veit oppido archiducis a Friesach 4 milliariibus et dormivi in Feldtkierchenn oppido episcopi Bambergensis 3 milliariibus a ~~Feldtkierchenn~~ Friesach.

Die 27 [28] novembris ientavi in Feldtkierchenn et dormivi Villaci 3 milliariibus, quae urbs eidem^{qqq} episcopo Bambergensi paret.

Die 28 [29] novembris commedi Villaci mane et a prandio inde discedens perveni ^{rrr}-eo die^{-rrr} in villam eiusdem episcopi Bambergensis, quae Germanice vocatur Sawnitz, Italice Camporosso, in qua villa loquuntur Dalmatice, et distat a Villaco milliariibus 4.

Die 29 [30] novembris a prandio discessi ex Camporosso et attigi eo die fines Italiae, qui incipiuntur in villa Ponteva dicta ~~quam~~ a flumine hoc modo vocato, qui [s] eam interfluit, et illa pars, quae est a Germania, paret archiduci Carolo, ex alia parte vero fluminis Venetis. Ibi refectis paulisper cibo equis porro progressus perveni eo die hora noctis media propter maximam asperitatem itineris, cui nulla similis in toto hoc itinere Vienna Venetias reperitur, in Regiuta villam Venetis subiectam 10 milliariibus Italicis^{sss} a Ponteva, relictis curribus in villa Campolare ↓4 milliariibus a Regiuta↓, quae [s] ulterius progredi non poterant. Transitur

ⁿⁿⁿ⁻ⁿⁿⁿ E hodie.

^{ooo} Lectio dubia.

^{ppp} E distans.

^{qqq} E eodem.

^{rrr-rrr} E hodie.

^{sss} In margine sinistro nota eadem manu ac reliquus textus posita: Hic incipiunt milliaria Italica.

in medio^{ttt} itinere Poteva Regiutam oppidum Venetorum Chiusa^{uuu}, natura locus munitissimus et qui merito vocari potest porta illius ditionis.

Die ultima novembris [prima decembris] a prandio discessi Regiuta et perveni in oppidum Venetorum satis pulchrum nomine Venzona 10 miliaribus a Regiuta ad radices Alpium situm. ~~Ubi a[...][...]vvv quoddam.~~

DECEMBER^{www}

Prima [secunda] die mensis decembris (quae^{xxx} erat dies Veneris) sumpto ientaculo in Venzona perveni eo die in villam Venetorum Santo Avocato 30 miliaribus a Venzona et diverti apud hospitem Germanum quendam. Transeuntur in itinere Venzona a Santo Avocato duo oppida Venetorum pulcherrima ambo in collibus amaenissimis sita Sant Daniele e Spilimbergo, ante quod oppidum transitur fluvius quidam ob maximam inundationem et vehementissimam, quam singulis annis facere solet, celeberrimus. Hoc die statim Venzona egressus ↓ egressus sum ex Alpibus ↓ ingressus sum^{yyy} amaenissimam illam planitiem Italiae in districtum Venetorum, quod Forum Iulii, vulgo Friuli appellatur^{zzz}, quae planities pulcherrima et^{aaaa} villis ac possessionibus amaenissimis referatissima ita ex illa incredibili asperitate Alpium venientes recreat, ut se ex inferno in paradisum quendam venire videantur arbitrentur^{bbbb}.

Die 2 [3] decembris ientavi in oppido parvo quidem^{cccc}, sed longe pulcherrimo et satis munito Venetis iisdem subiecto nomine Sacil 10 miliaribus a Santo Avocato, in quo oppido primo incepi comedere delicatissimum illum Italicum cibum ranas. Inde porro progressus perveni^{dddd-dddd} eo die^{dddd} in aliud oppidum eorundem^{eeee} Venetorum non minus

^{ttt} E anedio.

^{uuu} E clausa.

^{vvv} Illegibile in A.

^{www} Abest in E.

^{xxx} E qui.

^{yyy} Reliquitur in E.

^{zzz} E appellatur.

^{aaaa} E in.

^{bbbb} E arbitraretur.

^{cccc} E quodam.

^{dddd-dddd} E hodie.

^{eeee} E tandem.

pulchrum altero 15 milliaribus a Sacil, in quo oppido est arx ob pulchritudinem situs et prospectus admiratissima, ex qua videntur etiam Venetiae quamvis 37 milliaribus ab illo loco distantes.

Die 3 [4] decembris pransus sum Taravisii in urbe Venetorum pulcherrima et munitissima 15 milliaribus a Cognean distante. Transitur in itinere 10 milliaribus a Taravisio et 5 a Cognean fluvius quidam non tam diffusus quam rapidus, quo traiecto in villa proxima missa audita perrexi^{ffff} Taravisium. In itinere offendi duos Polonos Ferrara in Poloniam pedes euntes. A prandio relicto Taravisii Skarga cum curribus, ut recta Patavium se conferret, ipse cum fratre Alberto, domino Sinowski, Łuszczewski et Graiowski equis conductis contuli me Morgieram oppidum Venetorum ad mare situm 15 milliaribus a Taravisio. Transitur in itinere 13 milliaribus^{gggg} a Taravisio^{-gggg} et 2^{hhhh} a Morgiera oppidum eorundem Venetorum Mestre exiguum quidem, sed satis pulchrum. ↓In↓ Morgiera conscendi navem gundulam appellatamⁱⁱⁱⁱ, quo genere Venetiis per urbem utuntur^{jjjj}, et veni^{ikkkk} Venetias per mare 7 milliaribus Venetias urbem ob pulchritudinem et situm totius orbis terrarum facile primam et diverti in hospitio ad insigne albi leonis in hospitio Germanico.

Die 4 [5] decembris mansi ibidem Venetiis et audita missa in templo Divi Marci urbis patroni pulcherrimo et lapidibus preciosis ornato ac lustrato obiter palatio ducis post prandium invisi oratorem caesareae maiestatis ad Rempublicam Venetorum dominum Vitum a Dornberg eique literas [s], quas ad ipsum ab imperatore habui, redditis inde uno ex ipsius familiaribus comitante in armarium urbis arsenale appellatum ivi, quod uti ob situm maximum et amplissimum est, ita variis et infinitis armorum generibus refertum^{llll}. Praeter alia conspiciuntur ibi triremes Venetorum, item in celebri illa victoria Christianorum^{mmmm} ad Naupactum^{-mmmm} Turcis ereptaeⁿⁿⁿⁿ, aedes praeterea in ipso arsenali, ubi quotidie instrumenta bellica ad triremes pertinentia conficiuntur.

^{ffff} E porrexi.

^{gggg-gggg} Abest in E.

^{hhhh} E duo [s].

ⁱⁱⁱⁱ E appellatum.

^{jjjj} E vehuntur.

^{ikkkk} E navi.

^{llll} E repletum.

^{mmmm-mmmmm} Abest in E.

ⁿⁿⁿⁿ E erreptam.

Ex arsenali deinde vectus sum per duas horas per urbem, in qua multa aedificia magnificentissima ac pulcherrima vidi, maxime vero in platea magna, quae per totam urbem in latitudinem extenditur, vulgari lingua *Il Canal Grande* appellata, cuius pulchritudine satiari nunquam potui.

Die 5 [6] decembris mane^{oooo} ↓<audita missa in templo Sancti Salvatoris, quod satis pulchrum et spaciosum est ac mul↓>↑torum principum Venetorum monumentis refertum^{pppp},↑ sumpto ientaculo discessi Venetiis properans^{qqqq}-ex ea^{qqqq} urbe ob suspensionem pestis, quae tum^{rrrr} ibi pullulare incipiens per duos postea integros annos ibi grassata non solum eam urbem insigni clade affecit, sed multa etiam Italiae celeberrima loca in Medolanum, Mantuam, Vincentiam, Bergomum, Bressam ~~in~~ pervagata est. Relictis igitur Venetiis conducto lucefusina^{ssss}, quo quinque milliaribus per mare in gundula vectus sum, curru perveni eo die Patavium urbem Venetis subiectam satis amplam et munitam et ob frequen^{tttt} copiam doctissimorum virorum ac studia celeberrimam, ubi offendi reverendum^{tttt} dominum Matthiam^{tttt} Clodzinsky cum Ulricho Hosio cardinalis Varmiensis ex sorore nepote Roma in Poloniam proficiscentes, qui me eodem die visitarunt.

Die 6 [7] decembris mansi ibidem Patavii et audivi missam in templo Sancti Antonii de Padua, quod vulgari^{uuuu} nomine vocatur *Il Santo*, ad altare, sub quo praedictus Sanctus situs est, quod amplum et pulcherrimum et spaciosissimum est. Habitat a monachis Divi^{vvvv} Francisci, quos conventuales vocant. Hoc etiam ibi admirabile reperitur, odor scilicet suavissimus, qui ex marmore, sub quo Divus^{wwww} Antonius conditus est, effunditur. Eodem ~~die~~ mane ante missam venit ad me dominus Andreas et Petrus Czarnkowscy fratres germani, qui ibi studiorum gratia manebant, et me in praedictum templum comitati sunt. Unde me contuli ad^{xxxx} aliud templum ab urbe remotius ~~quod vocatur~~ Divae^{yyyy} Iustinae

^{oooo} In E sumpto ientaculo praeponitur.

^{pppp} E refectum.

^{qqqq-qqqq} E sic ex.

^{rrrr} E tunc.

^{ssss} Abest in E.

^{tttt-tttt} Abest in E.

^{uuuu} E eodem.

^{vvvv} E S.

^{wwww} E S.

^{xxxx} E in.

^{yyyy} E Sanctae.

sacrum habitatum a monachis Sancti Benedicti, quod ut ditissimum, ita spaciosissimum et pulcherrimum est, praesertim chorus et sedilia monachorum auro intertexta, quibus pulchriora nunquam me vidisse memini. Clastrum item variis et pulcherrimis picturis ornatum, ubi omnia miracula a Sancto Benedicto facta et pontifices, quotquot ex illo ordine creati fuerunt, conspiciuntur. Ad scholas deinde Patavinas me contuli, quae non tam pulchrae ↓sunt↓ quam celebres ob clarissimos ac doctissimos viros, qui ibi legerunt et legunt. ~~Ap~~ Inde discedens in itinere in ~~platea~~ ↓[...]zzzz↓ ad templum Divi Laurentii, sepulchrum Antenoris Troiani conditoris urbis cum inscriptione quadam vidi, quae satis admodum bene legi potest. A prandio deduxit me praedictus dominus Czarnkowsky ad saltatorem quendam in hac arte facile primum meo iudicio et inde ad comediam, quam uti primam ↓in Italia↓, ita pulcherrimam vidi et qua maxime recreatus fui. Ibidem sumpsi notitiam cum rectore Patavino, qui tum erat Candiota quidam.

Die 7 [8] decembris mane audito sacro in templo Divae^{aaaaa} Iustine et visa ^{bbbb}Divi Patavina ac^{-bbbb} ~~intellecta~~ ↓audita item^{cccc}↓ concione in Sancto Antonio, ubi me offendit dominus Czarnkowsky, æ vidi salam *alla Piazza del Vino* rem visu dignissimam ob magnitudinem et pulchritudinem, ob quam^{dddd} etiam celebratissima est in tota Italia, et eo^{eeee} magis ob memoriam Titi Livii Patavini, cuius imago ibi in lapide supra portam conspicitur. Audito deinde sacro in Sancta Iustina et concione *al Santo* a monacho ordinis Sancti Francisci cum supradictis dominis Polonis contuli me in aedes nobilis Veneti Foschari *a la arena* visu ob pulchritudinem structurę et copiam imaginum artificiosissimarum, quae intus sunt, dignissimas^{ffff}. A prandio cum iisdem Polonis interfui in eodem loco alteri comædię no minus quam priori pulchrae Pastorale appellatae, quam satis caro persolvi, nempe ablata furto puero meo Graiowsky bursa mea cum 37 ungaricis et sigillo argenteo quinque talerorum.

^{zzzz} *Illegibile in A.*

^{aaaaa} *E S.*

^{bbbb-bbbbb} *E S. Catarina et.*

^{cccc} *E ibidem.*

^{dddd} *E quae.*

^{eeee} *E quae.*

^{ffff} *E dignissimae.*

VARDAN VIEŠPATIES. 1575 METAIS

Spalio mėnesio 11-ą dieną, kuri tada buvo antradienis, išvažiavau iš Buivydiškių¹ (palikau ten sergantį šviesųjį poną savo brolių Mikalojų Kristupą², Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės rūmų maršalką), ketindamas su jaunesniu broliu Albrechtu³ vykti į Italiją, ir pasiekiau tą dieną Rūdinkus⁴, karaliaus medžioklės rūmus⁵, esančius per 5 mylias⁶ nuo Buivydiškių, ten mane atlydėjo jauniausias brolis Stanislovas⁷ ir daug bičiulių.

12 dieną atsisveikinau su broliu Stanislovu ir likusiais, kurie mane buvo atlydėję į Rūdinkus, ir išvažiavau iš ten; papusryčiau Eišiškėse⁸, karaliaus

¹ Buivydiškės, tuomet dvaras Vilniaus vaivadijos Vilniaus paviete, dabar kaimas 2 km atstu nuo Vilniaus miesto administracinių ribų. Buivydiškės priklausė dar Mikalojui Radvilui (apie 1470–1521). H. Baryczas klaidingai tvirtina, kad originalo formą *Budziszkis* reikia skaityti *Budziszki* (Būdiškės). Mat šis kaimas yra Kaišiadorių rajone, prie Žiežmarių, tad atstumas tarp jo ir toliau minimų Rūdinkų yra dvigubai didesnis nei 5 mylios; be to, nepavyko rasti žinių, kad jis būtų priklausęs Radvilams.

² Visi tekste minimi Radvilai yra Mikalojaus Radvilo Juodojo (1515–1565) sūnūs. Mikalojus Kristupas Radvilas (1549–1616), pirmasis M. Radvilo Juodojo sūnus, pirmasis Nesvyžiaus ordinas (nuo 1586), tuo metu LDK rūmų maršalkas (1569–1579), vėliau – didysis maršalkas (1579–1586), Trakų pilininkas (1586–1590), Trakų vaivada (1590–1604) ir Vilniaus vaivada (1604–1616). M.K. Radvilas kaip tik tuo metu sirgo kažkokia rimta (galbūt venerine) liga, dėl kurios beveik prarado klausą. Rašydamas toliau „šviesusis ponas maršalkas“, J. Radvilas visada turi galvoje būtent jį.

³ Albrechtas Radvilas (1558–1592), trečiasis M. Radvilo Juodojo sūnus, pirmasis Klecko ordinas (nuo 1586), būsimasis LDK didysis maršalkas (1586–1592).

⁴ Rūdinkai, tuomet Lenkijos karalių ir Lietuvos didžiųjų kunigaikščių pamėgtas medžioklės dvaras Trakų vaivadijos Trakų paviete, dabar kaimas Šalčininkų rajone.

⁵ Medžioklės rūmai Rūdinkuose stovėjo jau XV a.; juos ypač sutvarkė ir išpuošė Žygimantas I.

⁶ Dabar sunku tiksliai pasakyti, kurią mylią J. Radvilas turėjo galvoje: lenkiškąją, lietuviškąją ar kokią kitą. Šiaip ar taip iš paties teksto matyti, kad ji turėjo siekti 7–8 km.

⁷ Stanislovas Radvilas (1559–1599), ketvirtasis M. Radvilo Juodojo sūnus, pirmasis Olykos ordinas (nuo 1586), būsimasis LDK didysis maršalkas (1592–1595), Žemaitijos seniūnas (1595–1599).

⁸ Eišiškės, tuomet miestelis Vilniaus vaivadijos Lydos paviete, dabar – Šalčininkų rajone.

miestelyje, esančiame per 4 mylias nuo Rūdinkų, atvykau tą dieną į Rodūnią⁹, taip pat karaliaus miestelį, esantį per 3 mylias nuo Eišiškių.

13 dieną pusryčiauau Vosyliškėse¹⁰, karaliaus miestelyje, esančiame per 5 mylias nuo Rodūnios, ir nakvojau pas garbingiausiąjį Kijevo vyskupą Mikalojų Pacą¹¹ jo namuose Roženkoje¹², esančioje per 4 mylias nuo Vosyliškių, buvau jo puikiai ir maloniai priimtas.

14 dieną išvažiavau iš Roženkos ir, atvykęs į Mastus¹³, karaliaus miestelį, per kurį teka Nemuno upė ir kuris yra per 2 mylias nuo Roženkos, ten papusryčiauau ir susitikau su šviesiojo pono maršalko, savo brolio, tarnais, kurie jo šviesiosios malonybės arkliais keliavo į Vilnių¹⁴ pas jo šviesiąją malonybę. Iš Mastų po pietų patraukęs toliau, pasiekiau tą dieną Volkovyską¹⁵, karaliaus miestelį, esantį per 5 mylias nuo Mastų.

15 dieną pusryčiauau Porozove¹⁶, taip pat karaliaus miestelyje, esančiame per 4 mylias nuo Volkovysko, ir nakvojau Novyj Dvore¹⁷, esančiame per 2 mylias nuo Porozovo; Novyj Dvoro miestelis taip pat priklauso karaliui.

16 dieną, papusryčiauęs Šereševe¹⁸, kuris taip pat priklauso karaliui

⁹ Rodūnia (Радунь), tuomet miestelis Vilniaus vaivadijos Lydos paviete, dabar – Gardino srities Varanavo rajone. Pradedant Rodūnia, toliau minimos vietovės dabar yra Baltarusijos Respublikos teritorijoje.

¹⁰ Vosyliškės (Васілішкі), tuomet miestelis Vilniaus vaivadijos Lydos paviete, dabar kaimas Gardino srities Ščiutino rajone.

¹¹ Mikalojus Pacas (apie 1527–1585), Kijevo vyskupas nominatas (1557–1583), Smolensko pilininkas (nuo 1583). Tai tas pats asmuo, kurį J. Radvilas 1582 m. pašalino iš Vilniaus katedros kapitulos.

¹² Roženka (Ражанка), tuomet miestelis Vilniaus vaivadijos Lydos paviete, dabar kaimas Gardino srities Ščiutino rajone. Roženka nuo seno priklausė Pacams, kurie čia įsirengė vieną pagrindinių rezidencijų.

¹³ Mastai (Масты), tuomet miestelis Trakų vaivadijos Gardino paviete, dabar Gardino srities rajono centras.

¹⁴ Vilnius, LDK sostinė. Šie žodžiai – dar vienas įrodymas, kad J. Radvilas išvažiavo iš Buivydiskių, o ne iš Būdiškių.

¹⁵ Volkovyskas (Ваўкавыск), tuomet Naugarduko vaivadijos pavieto centras, dabar – Gardino srities rajono centras.

¹⁶ Porozovas (Порозава), tuomet miestelis Naugarduko vaivadijos Volkovysko paviete, dabar – Gardino srities Svisločės rajone.

¹⁷ Novyj Dvoras (Новы Двор), tuomet miestelis Naugarduko vaivadijos Volkovysko paviete, dabar kaimas Gardino srities Svisločės rajone.

¹⁸ Šereševas (Шарашова), tuomet miestelis Bresto vaivadijos Bresto paviete, dabar – Bresto srities Pružanų rajone.

ir yra per 5 mylias nuo Novyj Dvoro, pasiekiau tą dieną Višnius¹⁹, karaliaus kaimą, esantį per 3 mylias nuo Šereševo.

17 dieną atvykau į Černavčius²⁰, šviesiojo pono maršalko, savo brolio, namus, esančius nuo Višnių per 4 mylias; ten sutikau poną Piekarskį su sūnumi²¹ ir šviesiojo pono maršalko, savo brolio, tarnus: poną Gułtowskią ir poną Kądzierzawskį²²; gavau arklius, kuriais keliavau į Italiją, iki tol važiavau šviesiojo pono maršalko, savo brolio, žirgais.

18 dieną pasiekiau Trišinę²³, pono Piekarskio namus, esančius per 2 mylias nuo Černavčių, kur jo labai šauniai buvau priimtas. Tą pačią dieną, po pietų, ten pat gavau šviesiojo pono maršalko, savo brolio, laišką, įteiktą per poną Węgierskį²⁴, jo šviesiosios malonybės tarną.

19 dieną išvažiavau iš Trišino ir 1 mylią iki pat Bresto²⁵, karaliaus miesto, esančio netoli Lenkijos pasienio, buvau lydimas pono Piekarskio. Papyrusčiaęs Kijowieco kaime²⁶, kuris taip pat priklauso karaliui ir yra per 4 mylias nuo Trišino, atvykau tą dieną į Białos miestelį²⁷, kurio pusė priklauso šviesiajam ponui maršalkui, mano broliui, o pusė – Mikalojui Kiškai, Palenkės vaivadais²⁸. Biała yra per 2 mylias nuo Kijowieco.

¹⁹ Višniai (Вишні), tuomet kaimas Bresto vaivadijos Bresto paviete, dabar – Bresto srities Pružanų rajone.

²⁰ Černavčiai (Чарнаўчыцы), tuomet miestelis Bresto vaivadijos Bresto paviete, dabar kaimas Bresto srities Bresto rajone. M.K. Radvilui Našlaitėliui Černavčiai priklausė nuo 1568 m.

²¹ Turimas galvoje Jeronimas Piekarskis (mirė po 1585), žinomas arijonas, senas Radvilų klientas, pasiturintis bajoras, valdęs keletą dvarų Palenkėje. Jo sūnus Jeronimas 1570 m. mokėsi Leipcge.

²² Apie šiuos asmenis platesnių žinių nepavyko rasti.

²³ Trišinas (Трышын), tuomet kaimas Bresto vaivadijos Bresto paviete, dabar Bresto miesto dalis.

²⁴ Apie šį asmenį platesnių žinių nepavyko rasti.

²⁵ Brestas (Брэст), tuomet vaivadijos ir pavieto centras.

²⁶ Kijowiecas, tuomet kaimas Bresto vaivadijos Bresto paviete, dabar – Lenkijos Liublino vaivadijos Biała Podlaskas paviete. Pradedant Kijowiecu, toliau minimos vietovės dabar yra Lenkijos Respublikos teritorijoje.

²⁷ Biała, dabar Biała Podlaska, tuomet miestelis Bresto vaivadijos Bresto paviete, dabar Lenkijos Liublino vaivadijos pavieto centras. M.K. Radvilui Našlaitėliui Biała priklausė nuo 1568 m.

²⁸ Mikalojus Kiška (mirė 1587), Palenkės vaivada (1569–1587), Drohičino (nuo 1556), Bielsko (nuo 1569) seniūnas. Palenkė (Podlasie), kraštas abiejose Bugo vidurupio pusėse. Palenkės vaivadija buvo sudaryta 1513 m. J. Radvilo kelionės metu į vaivadiją įėjo trys – Drohičino, Bielsko ir Mielniko – pavietai ir ji priklausė Lenkijos Karalystei.

20 dieną pusryčiauvau Łosicuose²⁹, karaliaus miestelyje, esančiame per 5 mylias nuo Białos; jo laikytojas yra ponas Hińcza³⁰. Iš ten išvažiavęs, pasiekiau tą dieną Drohičiną³¹, karaliaus miestą ir Palenkės sostinę, esančią per 3 mylias nuo Łosicų.

21 dieną pas mane į Drohičiną atvyko ponas Stanislovas Chlewickis³²; sutvarkęs su juo Drohičino pilys³³ kai kuriuos neatidėliotinus reikalus, išvažiavau į Gródeką³⁴, vieną iš mūsų valdų, įkeistą minėtam ponui Chlewickiui, esantį per 2 mylias nuo Drohičino. Per ketvirtį mylios nuo Gródeko teka Bugo upė³⁵. Tą pačią dieną prieš palikdamas Drohičiną, gavau šviesiojo pono maršalko, savo brolio, laišką, atvežtą per jo šviesiosios malonybės kambarinį poną Wasilewskį³⁶.

22 dieną, papietavęs ten pat, Gródeke, išvykau ir 3 valandą nakties pasiekiau Liwą³⁷, karaliaus miestelį Mozūrijoje³⁸, esantį per 6 mylias nuo Gródeko. Jo laikytojas yra ponas Jonas Radzimińskis³⁹.

23 dieną atvykau į Stanisławówą⁴⁰, kuris taip pat priklauso karaliui ir yra per 5 mylias nuo Liwo.

²⁹ Łosicai (Łosice), tuomet miestelis Palenkės vaivadijos Mielniko paviete, dabar Mozūrijos vaivadijos pavieto centras.

³⁰ Aleksandras Hińcza (mirė 1576), Łosicų seniūnas (nuo 1554), Mielniko vaiskis (nuo 1565).

³¹ Drohičinas, tuomet Palenkės vaivadijos ir pavieto centras, dabar miestelis Palenkės vaivadijos Siemiatyczių paviete, gminos centras.

³² Stanislovas Chlewickis, Palenkės bajoras, Žygimanto Augusto dvariškis, aktyvus antrojo tarpuvaldžio seimų dalyvis.

³³ Drohičine pilis stovėjo jau XI a.

³⁴ Gródekas, Radvilų dvaras (jau 1569) Palenkės vaivadijos Drohičino paviete, dabar kaimas Mozūrijos vaivadijos Sokolów Podlaski paviete. M.K. Radvilas Naślaitėlis įkeitė Gródeką S. Chlewickiui 1572 m.

³⁵ Bugas, dešinysis Vyslos intakas.

³⁶ Apie šį asmenį daugiau žinių nepavyko rasti.

³⁷ Liwas, tuomet Mozūrijos vaivadijos pavieto centras, dabar kaimas Mozūrijos vaivadijos Węgrówo paviete, gminos centras.

³⁸ Mozūrėja, Mazovija (Mazowsze), kraštas dešiniajame Vyslos vidurupyje. Nuo 1526 m. buvo įjungta į Lenkijos Karalystės sudėtį ir apėmė tris – Plocko, Rawos ir Mozūrijos – vaivadijas.

³⁹ Tuometinio Liwo seniūno Radzimińskio vardas buvo Stanislovas. Stanislovas Radzimińskis (mirė 1591?), Liwo seniūnas (nuo 1570), Zakrocymio, po to – Czersko pilingas, galiausiai – Palenkės vaivada (nuo 1588).

⁴⁰ Stanisławówas, tuomet miestelis Mozūrijos vaivadijos Varšuvos paviete, dabar kaimas Mozūrijos vaivadijos Mińsko Mazowiecko paviete, gminos centras.

24 dieną pasiekiau Okuniewo miestelį⁴¹, esantį per 3 mylias nuo Liwo⁴² ir priklausantį daugeliui asmenų, ir iš ten atvažiavau į Varšuvą, Mozūrijos sostinę⁴³, esančią prie Vyslos upės, per 3 mylias nuo Okuniewo. Tą pačią dieną, po pietų, Poznanės vyskupo⁴⁴ namuose pasveikinau apaštališkąjį nuncijų Vincentą Laureo, Mondovį vyskupą⁴⁵, po to – Lenkijos Karalystės vicekanclerį Petrą Wolski⁴⁶, tuo metu buvusį Varšuvoje su šviesiausiaja Lenkijos karalaite Ona⁴⁷. Taip pat pasveikinau rūmų maršalką poną Stanislovą Koniecki⁴⁸ ir daug šviesiausiosios karalaitės pareigūnų⁴⁹, kurie buvo atėję pas mane į namus.

25 dieną, prieš pietus, pasveikinau šviesiausiają karalaite; po to nulydėjau ją pietų ir dalyvavau juose iki galo kartu su Karalystės vicekancleriu⁵⁰.

26 dieną radau šviesiausiają karalaite pietaujant; po pietų nulydėjau ją į kambarį ir ten pat pasakiau sudie. Po to papietavęs pas apaštališkąjį nuncijų kartu su Vilniaus arkidikonu Andriumi Patricijumi Nideckiu⁵¹,

⁴¹ Okuniewas, tuomet miestelis Mozūrijos vaivadijos Varšuvos paviete, dabar kaimas Mozūrijos vaivadijos Mińsk Mazowiecki paviete.

⁴² Taip originale, nors, aišku, turėtų būti „nuo Stanisławowo“.

⁴³ Varšuva, tuomet Mozūrijos vaivadijos pavieto centras. Varšuva Lenkijos Karalystės sostine tapo Zigmanto III valdymo metu (1596).

⁴⁴ Po Adomo Konarskio (1526–1574), Poznanės vyskupo (1562–1574), mirties iki 1576 m. vyskupo vieta buvo laisva. Tuo metu vyskupystę tvarkė Lukas Kościeleckis (1539–1597), Peremislio (1574–1576), vėliau – Poznanės (1576–1597) vyskupas. Poznanė, vaivadijos bei vyskupystės (įkurta 968) centras į vakarus nuo Varšuvos.

⁴⁵ Vincentas Laureo (1523–1592), popiežiaus Grigaliaus XIII nuncijus Respublikoje (1573–1578), Mondovio vyskupas (nuo 1566). Mondovis, miestas šiaurės vakarų Italijoje, Pjemonte, Cuneo provincijoje; vyskupystė buvo įkurta 1388 m.

⁴⁶ Petras Duninas Wolskis (mirė 1590), Lenkijos vicekancleris (1574–1576) ir kancleris (1576–1577), Plocko vyskupas (1577–1590).

⁴⁷ Ona Žygimantaitė (1523–1596), priešpaskutinė Žygimanto I ir Bonos Sforcos (1494–1557) duktė.

⁴⁸ Karalaitės Onos rūmų maršalko vardas buvo ne Stanislovas, o Jonas. Jonas Konieckis (mirė 1580), Onos Žygimantaitės rūmų maršalkas (1572–1580).

⁴⁹ Karalaitės Onos dvarui dar 1564 m. priklausė mažiausiai 70 asmenų.

⁵⁰ J. Radvilo kelionė vyko antrojo tarpuvaldžio metu. Henrikui Valua (1551–1589) pabėgus į Prancūziją (1574), 1574–1575 m. sostas vėl buvo tuščias. Kaip tik vos po dviejų savaičių – lapkričio 7 dieną – rinkosi seimas naujam karaliui išrinkti. Karalaitė Ona, kaip paskutinė Žygimanto I neištekėjusi dukra ir viena iš Žygimanto Augusto turtų paveldėtojų, per abu tarpuvaldžius buvo įvairių kandidatų į Lenkijos karaliaus sostą dėmesio centre. Netrukus (1576) ji tapo karaliaus Stepono Batoro žmona, taigi Lenkijos karaliene.

⁵¹ Andrius Patricijus (ar Patricijus Andrius) Nideckis (1522–1587), garsus humanistas, filologas, leidėjas, tuo metu Vilniaus arkidikonas (nuo 1565), karalaitės Onos dvariškis bei sekretorius (nuo 1572); išrinkus karaliumi Steponą Batorą, tapo jo sekretoriumi,

atsisveikinau su popiežiaus nuncijumi⁵² ir minėtu ponu arkidiakonu, kuris mane palydėjo iki pat namų. Tą pačią dieną vakarieniavau pas poną Andrių Owadowski⁵³, šviesiausiosios karalaitės virtuvininką.

27 dieną, prieš pietus, išvažiavau iš Varšuvos ir pono šviesiausiosios karalaitės rūmų maršalko, pono virtuvininko ir pono Mikalojaus Chel-mickio⁵⁴ buvau palydėtas iki Wolos kaimo⁵⁵, esančio per vieną mylią nuo Varšuvos. Ten taip pat atsisveikinau su ponu Orzechowskiiu⁵⁶ ir likusiais šviesiojo pono maršalko, savo brolio, tarnais, kurie mane buvo atlydėję iki pat Varšuvos. Pasiekiau tą dieną Błoni⁵⁷, karaliaus miestelį, esantį per 4 mylias nuo Varšuvos, ir buvau kuo maloniausiai priimtas pono Kasp-aro Kłodzińskiego⁵⁸, jo seniūno.

28 dieną, iš ryto, išvažiavau iš Błonio ir, papusryčiaęs per 4 mylias nuo jo esančiame Mszczonówe⁵⁹, karaliaus miestelyje, įkeistame po-nams Radziejowskiams⁶⁰, atvykau tą dieną į Rawą⁶¹, karaliaus miestą ir vaivadijos sostinę, kurios laikytojas yra ponas Stanislovas Gostomskis⁶², Sochaczewo pilininkas, Anzelmo Gostomskio⁶³, minėtos Rawos vaiva-dos, sūnus. Rawa yra nuo Mszczonówo miestelio per 4 mylias.

galiausiai – Cėsių vyskupu (1585–1587). Beje, per pietus buvo ne tik valgoma, bet ir kalba-masi Žemaitijos vyskupo skyrimo reikalui.

⁵² Apie J. Radvilo apsilankymą nuncijus kitą dieną pranešė į Romą.

⁵³ Andrius Owadowskis, Žygimanto Augusto dvariškis, Tykocino seniūnas (1569), karalaitės Onos virtuvininkas.

⁵⁴ Mikalojus Chel-mickis, karalaitės Onos Žygimantaitės dvariškis.

⁵⁵ Wola, tuomet kaimas Mozūrijos vaivadijos Varšuvos paviete, dabar Varšuvos miesto da-lis. Kaip tik čia 1575 m. lapkričio 7 dieną susirinko elekcinis seimas naujam karaliui išrinkti.

⁵⁶ Veikiausiai Andrius (?) Orzechowskis, M.K. Radvilo Našlaitėlio dvariškis, 1573 m. lydėjęs savo poną į Prancūziją.

⁵⁷ Błonis (Błonie), tuomet miestas Mozūrijos vaivadijos Varšuvos paviete, dabar – Mozūrijos vaivadijos Vakarinės Varšuvos paviete, gminos centras.

⁵⁸ Kaspas Kłodziński (mirė 1603), Błonio, vėliau Plocko seniūnas, Wyszogródo pili-ninkas (1597–1603), žinomas rotmistras.

⁵⁹ Mszczonówas, tuomet miestelis Rawos vaivadijos Sochaczewo paviete, dabar Mozūrijos vaivadijos Żyrardówo paviete, gminos centras.

⁶⁰ Radziejowskiai (Radziejowscy), garsi mozūrų giminė. Pagal 1568 m. palikimo da-lybas Mszczonówas priklausė Mykolui Radziejowskiui, Mikalojaus Radziejowskio (apie 1503–1567) sūnui.

⁶¹ Rawa, dabar Rawa Mazowiecka, tuomet vaivadijos ir pavieto centras, dabar Lodžės (Łódź) vaivadijos pavieto centras.

⁶² Stanislovas Gostomskis (mirė 1598), Anzelmo Gostomskio sūnus, Rawos seniūnas (nuo 1572), Sochaczewo pilininkas (1572–1588), Rawos vaivada (1588–1598). Sochacz-ewas, tuomet Rawos vaivadijos pavieto centras.

⁶³ Anzelmas Gostomskis (apie 1508–1588), Rawos vaivada (1572–1588).

29 dieną pusryčiauau Lubochnioje⁶⁴, karaliaus kaime, ikeistame ponui Martynui Drzewickiui⁶⁵ ir esančiame per 4 mylias nuo Rawos, ir pasiekiau Wolbórzą⁶⁶, garbingiausiojo Kujavų vyskupo Stanislovo Karnkowskio⁶⁷ miestelį, esantį Mažojoje Lenkijoje⁶⁸. Ten minėto garbingiausiojo vyskupo puikiausiai ir maloniausiai buvau priimtas.

30 dieną, kuri buvo sekmadienis, išklauses su garbingiausiuoju ponu vyskupu Šv. Mišias, per kurias išgirdau itin mokslingą Wolbórzio dekaną Stanislovo Sokołowskio⁶⁹, kuris neseniai buvo sugrįžęs iš Romos, pamokslą, po pietų išvažiavau ir pasiekiau karaliaus miestą, labai garsų ten dažnai rengtais seimais, vardu Petrakavas⁷⁰, esantį per 2 mylias nuo Wolbórzio. Iš ten patraukęs toliau, atvykau tą dieną į Rozprzos miestelį⁷¹, kuris priklauso Gomolińskiams⁷² ir yra per 2 mylias nuo Petrakavo.

Paskutiniąją spalio dieną pusryčiauau Radomske⁷³, karaliaus miestelyje, esančiame per 5 mylias nuo Rozprzos, ir pasiekiau Borowno miestelį⁷⁴, kuris priklauso ponui Lwowskiui⁷⁵ ir yra per 3 mylias nuo Radomsko.

⁶⁴ Lubochnia, tuomet kaimas Łęczycos vaivadijos Brzezinų paviete, dabar Lodzės vaivadijos Tomaszów Mazowiecki paviete, gminos centras.

⁶⁵ Martynas Drzewickis, Jokūbo Drzewickio ir Onos Oporowskos sūnus. Tuo metu Lubochnią iš tikrųjų laikė jo motina Ona.

⁶⁶ Wolbórz, tuomet miestelis Sieradzo vaivadijos Petrakavo paviet, dabar kaimas Lodzės vaivadijos Piotrków Trybunalski paviete, gminos centras.

⁶⁷ Stanislovas Karnkowskis (1520–1603), Kujavų vyskupas (1567–1581), Gniezno arkivyskupas (1581–1603). Kujavai (Kujawy), kraštas Lenkijoje tarp Notečės upės, Goplo ežero ir Vyslos. Kujavų vyskupystė buvo įkurta 1123 ar 1124 m. Vyskupas rezidavo Włocławeke.

⁶⁸ Mažoji Lenkija (Małopolska), kraštas Lenkijoje, XVI a. apėmė tris – Krokuvos, Sandomiero ir Liublino – vaivadijas.

⁶⁹ Stanislovas Sokołowskis (1537–1593), Krokuvos akademijos dėstytojas, žymus polemistas, kontrreformatų veikėjas; 1562–1573 m. dėstė Krokuvos akademijoje, 1573–1575 m. mokėsi užsienyje (į Lenkiją sugrįžo 1575 m. birželio pabaigoje), 1576–1582 m. buvo Stepiono Batoro pamokslininkas.

⁷⁰ Petrakavas (dabar Piotrków Trybunalski) tuomet Sieradzo vaivadijos pavieto centras (dabar Lodzės vaivadijos pavieto centras), Lenkijos Karalystės atstovų susirinkimų vieta. Nuo 1567 iki 1575 m. Petrakave seimų daugiau nebuvo, todėl ir J. Radvilas kalba būtuojų laiku.

⁷¹ Rozprza, tuomet miestelis Sieradzo vaivadijos Petrakavo paviete, dabar kaimas Lodzės vaivadijos Piotrków Trybunalski paviete, gminos centras.

⁷² Gomolińskiai (Gomolińscy), Didžiosios Lenkijos bajorų giminė.

⁷³ Radomskas (Radomsko), tuomet Sieradzo vaivadijos pavieto centras, dabar – Lodzės vaivadijos pavieto centras.

⁷⁴ Borownas (Borowno), tuomet kaimas Sieradzo vaivadijos Wieluńio paviete, dabar Silezijos (Śląsk) vaivadijos Čenstakavos paviete.

⁷⁵ Greičiausiai Martynas Lwowskis iš Didžiosios Lenkijos bajorų Lwowskių giminės, aktyviai dalyvavęs tarpuvaldžio seimuose, vėlesnis Kameneco pilininkas (1580).

Pirmą lapkričio mėnesio dieną, kuri buvo antradienis, atvykau ankstų rytą į Čenstakavą⁷⁶, karaliaus miestelį, kurio laikytojas yra ponas Jonas Ocieskis⁷⁷. Čenstakava yra per 3 mylias nuo Borowno. Per ketvirtį mylios nuo Čenstakavos, ant vienos labai aukštos kalvos, kuri vadinasi taip pat kaip ir miestelis⁷⁸, stovi vienuolynas. Jo vienuoliai priklauso Pauliaus Eremito ordinui⁷⁹. Tame vienuolyne yra saugomas Švč. Mergelės paveikslas⁸⁰, kuris, kaip sakoma, buvo nutapytas Šv. Luko Evangelisto⁸¹. Šis paveikslas yra garsus tiek pačiu didingumu ir šventumu, tiek daugeliu stebuklų, kurių ten paprastai nutinka. Ten išklausiu tą dieną Šv. Mišias (juk buvo Visų Šventųjų šventė); kitą dieną – lapkričio 2-ąją – ten pat papsūryčiau, atvykau į Lubliniečą⁸², pirmą Silezijos⁸³ miestelį, esantį per 6 mylias nuo Čenstakavos; jis priklauso romėnų imperatoriui Maksimiljonui Antrajam⁸⁴ ir yra įkeistas Sperweinui⁸⁵, Prūsijos baronui.

Lapkričio 3 dieną Lublinieco bažnyčioje klausantį Šv. Mišias mane sutiko ponas Jonas Kochcickis⁸⁶, šventosios imperatoriškosios didenybės

⁷⁶ Čenstakava, tuomet miestelis Krokuvos vaivadijoje, dabar Silezijos vaivadijos pavieto centras, maldininkų ypač lankoma vieta Lenkijoje.

⁷⁷ Jonas Ocieskis (apie 1552 – apie 1609), Lenkijos Karalystės kanclerio Jono Ocieskio (1501–1563) vyriausiasis sūnus, Olštino seniūnas (1563–1583).

⁷⁸ Kalnas iš tikrųjų vadinasi *Jasna Góra*.

⁷⁹ Šv. Paulius Eremitas (Atsiskyrėlis; apie 227–230–apie 340–341), pirmasis krikščionis atsiskyrėlis. Jo vardo ordinas buvo įsteigtas Vengrijoje maždaug XIII a. viduryje. Čenstakavoje jo nariai įsikūrė 1382 m.

⁸⁰ Dievo Motinos paveikslas vaizduoja Švč. Mergelę Mariją su kūdikiu ant rankų ir yra bažnyčios Dievo Motinos koplyčioje.

⁸¹ Šv. Luko Evangelisto autorystė yra tik tariama, todėl ir pats J. Radvilas tvirtina „kaip sakoma“. Iš tikrųjų dabartinis paveikslas yra nutapytas apie 1431 m.

⁸² Lubliniecas, dabar Silezijos vaivadijos pavieto centras. Tuo metu priklausė Šventajai Romos Imperijai.

⁸³ Silezija (lenk. Śląsk; vok. Schlesien), kraštas vidurio Europoje, abipus Oderio aukštupio ir vidurupio. Ta dalis, apie kurią kalba J. Radvilas, nuo 1526 m. priklausė Šventajai Romos Imperijai, dabar – Lenkijai.

⁸⁴ Maksimilijonas II (1527–1576), Šventosios Romos Imperijos imperatorius (1564–1576), Čekijos (1562–1575), Vengrijos (1563–1572) karalius, Ispanijos vicekaralius (1548–1550). Šventosios Romos Imperijos imperatorių ir karalių titulai „romėnų imperatorius, romėnų karalius“ vartojami dar nuo tų laikų, kai Germanijos karalius Otonas I Didysis, užėmęs Italiją, 962 m. popiežiaus Jono XII Romoje buvo karūnuotas romėnų imperatoriaus karūna.

⁸⁵ Apie šį asmenį platesnių žinių nepavyko rasti.

⁸⁶ Jonas Kochcickis (Kochtitzky) iš Silezijos bajorų Kochcickių giminės, Maksimilijono II pasiuntinys, siūstas į Lietuvą ir Lenkiją tarpuvaldžių metu.

patarėjas, su kuriuo patraukiau į jo namus Kochcicuose⁸⁷, esančiuose per pusmylę už Lublinieco, ir kuo puikiausiai ten buvau priimtas.

Lapkričio 4 dieną išvažiavau iš Kochcicų ir pasiekiau imperatoriaus Strzelcų miestelį⁸⁸, esantį per 5 mylias nuo Kochcicų. Iš ten patraukęs toliau, atvykau į Krapkowicų miestelį⁸⁹, kuris taip pat priklauso imperatoriui ir yra prie Oderio upės, per 3 mylias nuo Strzelcų.

Lapkričio 5 dieną pasiekau Nysą⁹⁰, esančią per 6 mylias nuo Krapkowicų, gražiausią, bet nelabai didelį miestą, kuris priklauso Vroclavo vyskupui⁹¹.

Lapkričio 6 dieną likau Nysoje ir vakarieniavau pas poną Jurgį Oppersdorfą⁹², tos provincijos gubernatorių, kurio buvau kuo maloniausiai priimtas.

Lapkričio 7 dieną išvažiavau iš Nysos ir kone 3-ią valandą nakties (kalti buvo sunkiausi keliai ir aukšti kalnai⁹³) atvykau į vieno Silezijos bajoro⁹⁴ Engelsburgo miestelį⁹⁵, esantį tarp kalnų, per 6 mylias nuo Nysos; per pusmylę už šio miestelio prasideda Moravijos⁹⁶ žemės.

Lapkričio 8 dieną pasiekiau Šternberką⁹⁷, Ziėbicų kunigaikščio⁹⁸ miestelį, esantį per 4 mylias nuo Engelsburgo.

Lapkričio 9 dieną atvykau į Olomoučą⁹⁹, Moravijos sostinę, didžiausią ir labai gražų miestą, kur apžiūrėjau gražiausią, bet dar nebaigtą statyti Jėzaus

⁸⁷ Kochcikai (Kochcice), dabar kaimas į šiaurę nuo Lublinieco.

⁸⁸ Strzelcai (Strzelce), dabar Strzelce Opolskie, Opolio vaivadijos pavieto centras.

⁸⁹ Krapkowicai (Krapkowice), dabar Opolio vaivadijos pavieto centras.

⁹⁰ Nysa, dabar Opolio vaivadijos pavieto centras. Tuo metu buvo Vroclavo vyskupų rezidencija.

⁹¹ Vroclavo vyskupu tuo metu (1574–1585) buvo Martynas Gerstmannas. Vroclavas, vienas pagrindinių Silezijos miestų, vyskupystė buvo įkurta X a.

⁹² Oppersdorfai, Silezijos grafų giminė. Jurgis Oppersdorfas mirė 1577 m.

⁹³ Buvo važiuojama per Sudetų kalnus.

⁹⁴ Galima versti ir „didiko“.

⁹⁵ Šios vietovės dabar tiksliai lokalizuoti nepavyko. Turimos galvoje Andělská Hora arba Světla Hora gyvenvietės Bruntálo rajone tarp Vrbno pod Pradědem ir Bruntálo. Pradedant Engelsburgu, toliau minimos vietovės dabar yra Čekijos Respublikos teritorijoje.

⁹⁶ Moravija, kraštas Čekijoje palei to paties vardo upės baseiną. Nuo 1526 m. priklausė Šventajai Romos Imperijai.

⁹⁷ Šternberkas, dabar miestas Olomouco rajone.

⁹⁸ Ziėbicai (Ziębice), dabar miestas Lenkijos Žemutinės Silezijos vaivadijos Ząbkowice Śląskie paviete, gminos centras. Tuo metu (nuo 1569) priklausė austrų didikams Auerspergam.

⁹⁹ Olomoucas, Moravijos sostinė ir rajono centras.

Draugijos brolių kolegiją¹⁰⁰, stovincią priešais miesto vartus, o aikštės viduryje – dailiausią ir meniškiausią laikrodį¹⁰¹. Olomoucas yra per 2 mylias nuo Šternberko. Tą pačią dieną patraukęs toliau, pasiekiau Prostějovą¹⁰², esantį taip pat per 2 mylias nuo Olomouco; šis miestelis priklauso ponui baronui Jonui Bernsteinui¹⁰³, Čekijos kancleriui ir Auksinės Vilnos riteriui; miestelis, kad ir nelabai didelis, tačiau kuo gražiausias ir dailiausias.

Lapkričio 10 dieną išvažiavau iš Prostějovo ir pasiekiau Olomouco vyskupo¹⁰⁴ Vyškovo miestelį¹⁰⁵, esantį per 2 mylias nuo Prostějovo; papsusryčiavęs Slavkove¹⁰⁶, pono Gieraltowskio¹⁰⁷ miestelyje, esančiame taip pat per 2 mylias nuo Vyškovo, atvykau tą dieną į Nėmčicų kaimą¹⁰⁸, kuris priklauso ponui Heldowui¹⁰⁹ ir yra per 3 mylias nuo Slavkovo; kilo įtariamų, jog šiame kaime siaučia maras; iš ten Skarga¹¹⁰ patraukė į Vieną.

Lapkričio 11 dieną, papsusryčiavęs Mistelbache¹¹¹, ponų Liechtensteinų¹¹² miestelyje, esančiame per 6 mylias nuo Nėmčicų, atvykau į Gänserndorfą¹¹³, imperatoriaus kaimą, esantį per 1 mylią nuo Mistelbacho.

¹⁰⁰ Jėzaus Draugija (lot. *Societas Iesu*), 1534 m. Ignaco Lojolos įkurtas vienuolių ordinas remti Romos popiežiaus veiklą. Į Olomoucą jėzuitai atvyko 1566 m. Kolegija pradėjo veikti 1576 m.

¹⁰¹ Turimas galvoje miesto rotušės bokštas su laikrodžiu iš 1422 m.

¹⁰² Prostějovas, dabar miestas į pietvakarius nuo Olomouco, rajono centras.

¹⁰³ Turimas galvoje Vratislavas Pernšteinas, Pernštejnas (1530–1582), Čekijos kancleris nuo 1567 m. Auksinės Vilnos ordinas – vienas seniausių ir labiausiai Europoje vertintų garbės žymenų. 1429 m. jį ėmė teikti Burgundijos kunigaikštis Pilypas Gerasis, o nuo 1477 m. jo skyrimą perėmė Habsburgai. Ordiną sudarė auksinis vėrinys, prie kurio buvo prikabinatas auksinis avinėlis.

¹⁰⁴ Atskira Olomouco vyskupystė buvo įkurta 1063 m. J. Radvilo kelionės metu Olomouco vyskupas buvo Tomas Albinas Helsenbergas (mirė 1575).

¹⁰⁵ Vyškovas, dabar miestas į pietvakarius nuo Prostějovo, rajono centras.

¹⁰⁶ Dabar Slavkov u Brna, miestas į pietvakarius nuo Vyškovo, Vyškovo rajone. Vietovė istoriografijoje geriau žinoma vokiška forma – Austerlitzas.

¹⁰⁷ Apie šį asmenį platesnių žinių nepavyko rasti.

¹⁰⁸ Dabar Velké Nėmčice, vietovė į pietvakarius nuo Slavkovo u Brna, Břeclavo rajone.

¹⁰⁹ Apie šį asmenį daugiau žinių nepavyko rasti.

¹¹⁰ Jonas Czarnoleskis Skarga, pamokslininko Petro Skargos seserėnas, vėlesnis kardinolo Andriaus Batoro dvariškis, M.K. Radvilo Našlaitėlio nurodymu vykęs į Paryžių ir Romą J. Radvilo skyrimo Vilniaus vyskupo koadjutoriumi reikalu, karaliaus sekretorius ir Krokuvos pilies viršininkas (gorodničius, 1596–1616).

¹¹¹ Mistelbachas, dabar Mistelbach an der Zaya, miestas į pietvakarius nuo Velké Nėmčicų. Pradedant Mistelbachu, toliau minimos vietovės dabar yra Austrijos Respublikos teritorijoje.

¹¹² Liechtensteinai, viena seniausių ir garbingiausių giminių Šventosios Romos Imperijoje.

¹¹³ Gänserndorf, dabar miestas Žemutinėje Austrijoje, į pietvakarius nuo Mistelbacho.

Lapkričio 12 dieną atvykau į Viena, esančią per 5 mylias nuo Gänserndorfo, garsiausią ir labiausiai įtvirtintą miestą, Austrijos sostinę, stūksančią prie Dunojaus upės, nenugalimojo romėnų imperatoriaus Maksimilijono Antrojo rezidenciją. Tą pačią dieną, po dviejų ar trijų valandų, minėtas nenugalimasis imperatorius įžengė į Viena, sugrįžęs per Dunojų iš savo vyriausiojo sūnaus Rudolfo, jau anksčiau tapusio Vengrijos ir Čekijos karaliumi, elekcijos į romėnų karaliaus sostą¹¹⁴, elekcijos, kuri buvo surengta Regensburge¹¹⁵, Imperijos mieste, esančiame prie Dunojaus ir Regeno upių. Ten pat 1575 metų lapkričio 1-ąją įvyko ir minėto romėnų karaliaus karūnacija. Sugrįžęs tuomet iš šio seimo Regensburge (kur visi šitokios svarbos reikalai, kaip kalbama, buvo išspręsti stebėtinu greičiu ir didžiausia elektorių¹¹⁶ vienybe), imperatorius su naujuoju išrinktu romėnų karaliumi, su nenugalimąja žmona¹¹⁷ ir trimis šviesiausiais arkikunigaikščiais, savo jaunesniaisiais sūnumis Ernestu, Motiejumi ir Maksimilijonu¹¹⁸, su didžiausiu triumfu įžengė į Viena; jį pasitikti išvyko jaunesnysis brolis, šviesiausiasis arkikunigaikštis Karolis¹¹⁹, kurį Vienoje buvo palikęs gubernatoriumi, pats važiavo karieta, kurią traukė keturios baltos kumelės ir kurioje šalia sėdėjo minėtas šviesiausiasis arkikunigaikštis Karolis, brolis, ponas Dietrichsteinas¹²⁰, romėnų

¹¹⁴ Rudolfas Habsburgas (1552–1612), vyriausiasis Maksimilijono II sūnus, būsimasis Šventosios Romos Imperijos imperatorius Rudolfas II (1576–1612), Vengrijos karalius nuo 1572, Čekijos – nuo 1575 m. Elekcija įvyko 1575 m. spalio 27 dieną.

¹¹⁵ Regensburgas, dabar miestas pietų Vokietijoje, Bavarijos žemės Aukštutinio Palatinato centras. Čia J. Radvilo laikais dažnai posėdžiaudavo Imperijos landtagas (seimas).

¹¹⁶ Imperijoje valdovai tuo metu buvo renkami kitaip negu Respublikoje, kur galiojo vadinamasis *viritim* principas, t.y. valdovą galėjo rinkti visi į elekcinį seimą suvažiavę bajorai. Imperijoje pagal Karolio IV duotos Aukso bulės (1356) nuostatas rinkimų teisę turėjo septyni galingiausi Imperijos magnatai, vadinamieji elektoriai: trys dvasininkai – Mainco, Kelno ir Tryro arkivyskupai – bei keturi pasauliečiai – Čekijos karalius, Pfalzo grafas, Saksonijos kunigaikštis ir Brandenburgo markgrafas.

¹¹⁷ Maksimilijonas II 1548 m. vedė Ispanijos karaliaus Karolio V vyriausiąją dukrą Mariją (mirė 1603), su kuria turėjo iš viso 16 vaikų.

¹¹⁸ Ernestas Habsburgas (1553–1595), nuolatinis kandidatas į Lenkijos karaliaus sostą per pirmuosius tris tarpvaldžius. Motiejus Habsburgas (1557–1619), būsimasis Šventosios Romos Imperijos imperatorius (1612–1619). Maksimilijonas Habsburgas (1558–1618), Lenkijos karalius elektas (1587).

¹¹⁹ Karolis Habsburgas (1540–1590), imperatoriaus Maksimilijono II jaunesnysis brolis, Stirijos arkikunigaikštis.

¹²⁰ Turimas galvoje Adomas Dietrichsteinas (1527–1590), žinomas imperatorių Ferdinando I, Maksimilijono II ir Rudolfo II pareigūnas ir diplomatas.

karaliaus rūmų maršalkas, Calatravos ordino¹²¹ riteris, ir vyriausiasis žirgininkas, ponas Khannas¹²². Pirm imperatoriaus karietos jojo 4 sūnūs: Motiejus su Maksimilijonu ir prieš pat karietą – romėnų karalius su arkikunigaikščiu Ernestu.

Lapkričio 13 dieną, po pietų, nuėjau apžiūrėti jėzuitų kolegijos, kuri yra kuo gražiausia, didžiausia ir dailiausia, taip pat turi daugybę mokytų vyrų¹²³; joje reziduoja Austrijos provincijolas tėvas Laurynas Maggio¹²⁴, italas, labiausiai išsilavinęs ir daug kalbų mokantis vyras. Jų [jėzuitų] bažnyčioje¹²⁵ apžiūrėjau daug relikvijų, kurias labiausiai verta išvysti; tarp jų – keletą vienuolikos tūkstančių mergelių kaukolių¹²⁶, taip pat dalį Švč. Mergelės viršutinio apsiausto, kuris saugomas Olomouco katedros bažnyčioje¹²⁷. Ten taip pat išvydau gražiausią ir seniausią Švč. Mergelės paveikslą, skleidžiantį didžiausią šventumą ir kartu kažkokią didybę, taip pat apžiūrėjau dailiausius neturtingų studentų¹²⁸ ir seminaristų¹²⁹ namus, turinčius gana daug žaviausių ir pakankamai šviesių kambarėlių, prijungtus prie kolegijos.

Lapkričio 14 dieną, iš ryto, apžiūrėjau Ispanijos karaliaus Pilypo¹³⁰ imperatoriui dovanų atsiųstą dramblių, stebėtino dydžio žvėrį. Po pietų pasveikinau prakilnųjį poną Joną Bernsteina¹³¹, Čekijos Karalystės kanclerį.

¹²¹ Calatravos (miestas Ispanijoje) ordinas, senas religinis riterių ordinas Ispanijoje; buvo įkurtas 1158 m. abato Raimundo; ordino nariai laikėsi cistersų regulos ir nešiojo apsiaustą su raudonu kryžiumi.

¹²² Apie šį asmenį platesnių žinių nepavyko rasti.

¹²³ Jėzuitus į Vieną 1551 m. pakvietė imperatorius Ferdinandas I. Kolegija buvo atidaryta 1552 m.

¹²⁴ Austrijos jėzuitų provincija buvo įkurta 1563 m. Laurynas Maggio (1531–1605), Austrijos jėzuitų provincijos provincijolas (1566–1578), 1570 m. buvo atvykęs į Vilnių. P. Skarga buvo įteikęs J. Radvilui perduoti 1575 m. spalio 10 dieną šiam asmeniui rašytą rekomendacinį laišką.

¹²⁵ Turima galvoje *Jezuitenkirche*, kuri yra prie *Ignatz-Seipel-Platz*.

¹²⁶ Turimos galvoje Šv. Uršulės ir 11 000 jos palydovių mergelių relikvijos.

¹²⁷ Kalbama apie Olomouco Šv. Vaclovo katedros bažnyčią.

¹²⁸ Turimi galvoje Vienos jėzuitų kolegijos auklėtiniai.

¹²⁹ Turimi galvoje Grigaliaus XIII nuncijaus Vienoje J. Delfino rūpesčiu 1574 m. įsteigtos popiežiškosios seminarijos katalikų kunigams rengti auklėtiniai.

¹³⁰ Pilypas II (1527–1598), Ispanijos karalius (1556–1598), Maksimilijono II pusbrolis.

¹³¹ Vratislavas Pernšteinas, Pernštejnas.

15 dieną iš Vienos Grazo¹³², savo miesto, link išvažiavo šviesiausiasis arkikunigaikštis Karolis su šviesiausiaja žmona¹³³.

Lapkričio 16 dieną, iš ryto, pasveikinau nenugalimąjį romėnų imperatorių Maksimilijoną Antrąjį ir šviesiausiuosius jo sūnus, romėnų karalių bei arkikunigaikštį Ernestą; šiedu visuomet buvo auklėjami kartu ir dabar visur būna drauge. Jie visi – tiek tėvas, tiek sūnūs – kuo maloniausiai ir maloniausiai mane priėmė ir parodė man didžiausią palankumą. Tą pačią dieną, ketvirtą valandą po pietų, turėjau audienciją pas imperatorių, kuris su manimi elgėsi daugiau negu maloniausiai¹³⁴.

Lapkričio 17 dieną išvykau už miesto, į dviejų mylių atstumu esančią ištaigingiausią imperatoriaus sodą, kurią jis rengia negailėdamas didžiausių išlaidų¹³⁵. Tą pačią dieną taip pat apžiūrėjau gražiausiai pastatytus kitus imperatoriaus rūmus, kuriuos vadina *Lusthaus [vasaros vila]*, vardu Ebersdorf, ir prie kurių kyla dar vieni, ne mažiau puošnūs, taip pat šalia jų [...] sodą, kuriame laikoma įvairių paukščių, tačiau daugiausia – fazanų, taip pat daug triušių¹³⁷.

18 dieną, po pietų, jo didenybės prašymu išvykau su imperatoriumi ir keturiais arkikunigaikščiais, jo sūnumis, į šernų medžioklę ir sučiupome penkis tuos žvėris, patirdami didžiausią malonumą bei smagumą. Tą dieną, grįžtant iš medžioklės, ir imperatorius, ir romėnų karalius kuo maloniausiai ir maloningiausiai su manimi daug kalbėjosi.

Lapkričio 19 dieną, po pietų, pasveikinau šviesiausiuosius jaunesniusius arkikunigaikščius Motiejų ir Maksimilijoną, kurių buvau priimtas taip pat mandagiai ir palankiai kaip ir kitų dviejų.

¹³² Grazas, Stirijos sostinė.

¹³³ Karolis Habsburgas buvo vedęs Bavarijos kunigaikščio Albrechto V dukrą Mariją. Jų sūnus Ferdinandas Habsburgas (1578–1637) buvo vėlesnis Šventosios Romos Imperijos imperatorius Ferdinandas II (1619–1637).

¹³⁴ Visa tai vyko garsiuosiuose Hofburgo rūmuose. J. Radvilas labai palankiai ir maloniai buvo priimtas ne be pagrindo. Habsburgai (tiek pats Maksimilijonas II, tiek ir jo sūnus Ernestas bei pastarojo dėdė Ferdinandas) buvo vieni iš kandidatų į Lenkijos karaliaus sostą per antrąjį tarpuvaldį. Tad didelio dėmesio, rodyto jaunajam Vilniaus vyskupo koadjutoriui, kurio giminaičių – vyresniojo brolio M.K. Radvilo Našlaitėlio ir dėdės M. Radvilo Rudojo – rankose tuo metu iš esmės buvo Lietuvos valstybės vairas, tikslas, be abejonės, buvo politinis.

¹³⁵ Turima galvoje Vienos užmiestyje Maksimilijono II pradėta statyti garsioji Šventosios Romos Imperijos imperatorių vasaros rezidencija ir parkas *Neugebäude*.

¹³⁶ Originale ši vieta dingusi; tekstas neaiškus.

¹³⁷ Turima galvoje senoji Šventosios Romos Imperijos imperatorių vasaros rezidencija ir parkas *Kaiserebersdorf*.

Lapkričio 20 dieną, iš ryto, prieš Šv. Mišias, turėjau audienciją pas imperatorių dėl kai kurių reikalų, dalyvavo du jo didenybės sūnūs – šviesiausiasis romėnų karalius ir arkikunigaikštis Ernestas. Po to iškart nulydėjau imperatorių kopylčionį į Šv. Mišias (buvo sekmadienis), kuriose man buvo paskirta vieta šalia apaštališkojo nuncijaus¹³⁸ ir pono Trautsono¹³⁹, rūmų maršalko. Po Šv. Mišių, kai imperatorius sugrįžo į rūmus, prieš sėdant jam prie stalo, atsiveikinau su jo didenybe, kuri kuo maloniausiai, labiausiai reikšdama savo palankumą, mane išleido¹⁴⁰. Iš ten išėjęs, nulydėjau šviesiausiąjį romėnų karalių ir arkikunigaikštį Ernestą į jų kambarį, kur ir jiems patiems pasakiau sudie ir patyriau didžiausią jų palankumą. Po pietų į mano namus atėjo ponas Bernsteinas su ponu Proškovskiu ir ponu Breineriu¹⁴¹; ištisą valandą su manimi prabuves, atsiveikino ir parvyko į rūmus; aš netrukus pasekiau juo ir sutikau šviesiausiuosius jaunesniusius arkikunigaikščius Motiejų ir Maksimilijoną, su kuriais visą valandą kuo bičiuliškiausiai prakalbėjęs pasakiau sudie, ir [jie mane] išleido su didžiausia širdgėla. Juos palikęs, nuėjau atsiveikinti su apaštališkuoju nuncijumi¹⁴² ir karaliaus Pilypo pasiuntiniu Pranciškumi Mendoza, Mondéjaro grafu, Šv. Jokūbo ordino riteriu¹⁴³.

Lapkričio 21 dieną, iš ryto, pasiunčiau šviesųjį brolių Albrechtą su visais į Naująjį Miestą¹⁴⁴, esantį per 8 mylias nuo Vienos, o pats tik su trimis as-

¹³⁸ Apaštališkuoju nuncijumi Vienoje 1570–1577 m. buvo Torcello vyskupas Jonas Delfinas.

¹³⁹ Turimas galvoje Jonas Trautsonas (mirė 1589), žinomas imperatorių Ferdinando I, Maksimilijono II ir Rudolfo II pareigūnas.

¹⁴⁰ Iš Vienos J. Radvilas išvyko turėdamas Maksimilijono II rekomendacinį raštą – puošnų pergamentą – popiežiui Grigaliui XIII.

¹⁴¹ Vratislavas Pernšteinas, Pernštejnas, Čekijos Karalystės kancleris. Jurgis Proškovskis (Georg Proškovsky), Maksimilijono II diplomatas. Apie Breinerį žinių nepavyko rasti.

¹⁴² Lapkričio 22 dieną apaštališkasis nuncijus Vienoje, Torcello vyskupas Jonas Delfinas, apie J. Radvilo apsilankymą pranešė į Romą.

¹⁴³ Pranciškus Mendoza (mirė 1623), ispanų karvedys, rašytojas, Ispanijos karaliaus Pilypo II pasiuntinys Vienoje. Mondéjaras, miestelis Ispanijoje, Guadalajaros provincijoje. Šv. Jokūbas Vyresnysis (mirė apie 44 m. po Kr.), Zebediejaus ir tikriausiai Salomės sūnus, Jono Evangelisto brolis, vienas iš apaštalų. Šv. Jokūbo (arba Compostellos) ordinas, senas religinis riterių ordinas, įkurtas Ispanijoje apie 1170 m. tam, kad nuo arabų antpuolių būtų saugomi maldininkai, vykę į Compostellą (dabar Santiago) pagerbti Šv. Jokūbo Vyresniojo palaikų. Šio ordino narių skiriamasis ženklas buvo baltas apsiaustas su raudonu kalaviju.

¹⁴⁴ Turimas galvoje Wiener Neustadto miestas Žemutinėje Austrijoje, į pietus nuo Vienos.

menimis – ponu Sinowskiu, Skarga ir Grajowskiu¹⁴⁵ – pasilikau išsiųsti Ranschorą¹⁴⁶ pas šviesųjį brolių maršalką; jį išleidęs, tą pačią dieną, 24 valandą¹⁴⁷, nusamdęs žirgų, išvažiavau; beveik vidurnaktį trumpai užkandęs Traiskirchene¹⁴⁸, imperatoriaus miestelyje, esančiame per keturias mylias nuo Vienos, patraukiau toliau ir pirmą valandą dienos, kuri buvo lapkričio 22-oji, atvykau į Naująjį Miestą, esantį per 4 mylias nuo Traiskircheno. Ten vos valandą užsibuvęs, sėdau į karietą ir pasiekiau tą dieną Schottwieną¹⁴⁹, imperatoriaus miestelį, esantį tarp aukščiausių kalnų¹⁵⁰ per 5 mylias nuo Naujojo Miesto. Per mylią nuo miestelio pakeliui sutikau šviesiausiojo arkikunigaikščio Karolio dvariškį Kasparą Kėpiński¹⁵¹, lenką.

Lapkričio 22¹⁵² [23] dieną, papusryčiaęs Schottwiene, iš ten išvažiavau ir pasiekiau tą dieną Kindbergą¹⁵³, arkikunigaikščio Karolio miestelį, esantį per 5 mylias nuo Schottwieno. Pakeliui, iškart už Schottwieno, įveikiamas aukščiausias kalnas, vardu [...] ¹⁵⁴; vežimai traukiami jaučių pusę vokiškos mylios¹⁵⁵ iki pat jo viršūnės, kur eina Austrijos ir Stirijos¹⁵⁶ siena, ir [paskui] leidžiamasi daugiau kaip pusmylę iki pat pirmojo Stirijos miestelio.

¹⁴⁵ Jurgis Sinowskis Hannow (mirė 1576 10), J. Radvilo svitos maršalkas. Jonas Czarnoleskis Skarga, Petro Skargos seserėnas. Grajowskis, J. Radvilo kelionės palydovas. Apie jį daugiau žinių nepavyko rasti.

¹⁴⁶ Greičiausiai taip pat J. Radvilo kelionės palydovas, kurį koadjutorius išsiuntė pas brolių M.K. Radvilą Našlaitelį pranešti apie pokalbį su imperatoriumi eiga.

¹⁴⁷ T.y. apie pusę keturių vakaro, nes čia J. Radvilas vienintelį kartą nurodė laiką pagal vadinamąjį itališkąjį laikrodį, pagal kurį 24 valanda sutapdavo maždaug su puse valandos po saulėlydžio, o 1575 11 21 saulė turėjo leistis maždaug 15 val.

¹⁴⁸ Traiskirchenas, dabar miestas Žemutinėje Austrijoje, į pietus nuo Vienos, tarp Vienos ir Wiener Neustadto.

¹⁴⁹ Schottwienas, dabar miestas Žemutinėje Austrijoje, į pietvakarius nuo Wiener Neustadto.

¹⁵⁰ Buvo važiuojama per Fišbacherio Alpes (Fischbacher Alpen).

¹⁵¹ Apie šį asmenį daugiau žinių nepavyko rasti.

¹⁵² Aiški klaida: turi būti „23“ (ir toliau visos dienos turi keistis vienu skaičiumi). Tai įrodo pats pasakojimas, taip pat patvirtina gruodžio 1 d. įrašas, nes sakoma, kad gruodžio 1-oji buvo penktadienis, nors iš tikrųjų penktadienis tais metais buvo gruodžio 2-ąją.

¹⁵³ Kindbergas, dabar miestas Žemutinėje Austrijoje, į pietvakarius nuo Schottwieno.

¹⁵⁴ Originale vardas neįrašytas. Netoli Schottwieno stūkso Sonnwendsteino kalnas (aukštis – 1523 m). Ar J. Radvilas turi galvoje jį, ar kokį kitą kalną, tiksliai nepavyko nustatyti.

¹⁵⁵ Sunku pasakyti, kurią vokišką mylią J. Radvilas turėjo galvoje: Prūsijos, Mecklenburgo, Hamburgo mylia buvo lygi 7,532 km, Bavarijos – 7,420 km, Saksonijos – 7,500 km, Hannoverio, Braunschweigo – 7,419 km, Austrijos-Vengrijos – 7,586 km.

¹⁵⁶ Stirija (vok. Steiermark), dabar viena iš Austrijos žemių; 1564–1619 m. valdė Habsburgų dinastijos jaunesniosios linijos atstovai.

Lapkričio 23 [24] dieną pusryčiauau Brucke¹⁵⁷, itin gražiame ir dide-
liame arkikunigaikščio Karolio mieste, esančiame per 3 mylias nuo
Kindbergo, ir ten atsisveikinau su ponu Kępiński, kuris keliavo į Gra-
zą, esantį per 6 mylias nuo tos vietos, pas arkikunigaikštį, savo poną. Iš
ten atvykau tą dieną į kaimą, vadinamą Sankt Michael¹⁵⁸, esantį per 3
mylias nuo Brucko; šis kaimas priklauso daugeliui, tačiau didesnę dalį
valdo asmuo, vardu Windischratzas¹⁵⁹.

Lapkričio 24 [25] dieną pusryčiauau Knittelfelde¹⁶⁰, arkikunigaikščio
Karolio miestelyje, esančiame per 3 mylias nuo Sankt Michaelio, ir nak-
vojau Pölse¹⁶¹, Knittelfeldo klebono kaime, esančiame per 3 mylias nuo
Knittelfeldo.

Lapkričio 25 [26] dieną pusryčiauau Scheiflinge¹⁶², kažkokio bajoro kai-
me, esančiame per 3 mylias nuo Pölso, nakvojau Friesache¹⁶³, Zalcburgo
arkivyskupo¹⁶⁴ miestelyje, esančiame per 4 mylias nuo Scheiflingo.

Lapkričio 26 [27] dieną užkandau Sankt Veite¹⁶⁵, arkikunigaikščio
miestelyje, esančiame nuo Friesacho per 4 mylias, ir nakvojau Feldkir-
chene¹⁶⁶, Bambergo vyskupo¹⁶⁷ miestelyje, esančiame per 3 mylias nuo
Friesacho.

Lapkričio 27 [28] dieną pusryčiauau Feldkirchene ir nakvojau Villa-
che¹⁶⁸, esančiame per 3 mylias nuo pirmojo; šis miestas priklauso tam
pačiam Bambergo vyskupui.

Lapkričio 28 [29] dieną, iš ryto, pusryčiauau Villache ir, po pietų iš ten
išvažiuavęs, pasiekiau tą dieną to paties Bambergo vyskupo kaimą, ku-

¹⁵⁷ Bruckas, dabar Bruck an der Mur, miestas Stirijoje, į pietvakarius nuo Kindbergo.

¹⁵⁸ Sankt Michaelis, dabar miestas Stirijoje, į pietvakarius nuo Brucko.

¹⁵⁹ Apie šį asmenį platesnių žinių nepavyko rasti.

¹⁶⁰ Knittelfeldas, dabar miestas Stirijoje, į pietvakarius nuo Sankt Michaelio.

¹⁶¹ Pölsas, dabar miestas Stirijoje, į vakarus nuo Knittelfeldo.

¹⁶² Scheiflingas, dabar miestas Stirijoje, į pietvakarius nuo Pölso.

¹⁶³ Friesachas, dabar miestas Karintijoje, į pietvakarius nuo Scheiflingo.

¹⁶⁴ Zalcburgas, Austrijos žemės sostinė. Vyskupystė buvo įkurta 739, o arkivys-
kupystė - 798 m. J. Radvilo kelionės metu Zalcburgo arkivyskupas buvo Jonas Jokūbas
Khuen-Belasy.

¹⁶⁵ Sankt Veitas, dabar Sankt Veit an der Glan, miestas Karintijoje, į pietvakarius nuo
Friesacho.

¹⁶⁶ Feldkirchenas, dabar miestas Karintijoje, į pietvakarius nuo Sankt Veito.

¹⁶⁷ Bambergas, dabar miestas pietų Vokietijoje, Bavarijos žemėje. Vyskupystė buvo
įkurta 1007 m. J. Radvilo kelionės metu Bambergo vyskupu buvo Veitas II Würzburgas
(1561-1577).

¹⁶⁸ Villachas, miestas Karintijoje, į pietvakarius nuo Feldkircheno.

ris vokiškai vadinamas Seifnitz, itališkai – Camporosso¹⁶⁹; šiame kaime kalbama dalmatiškai¹⁷⁰, ir jis yra nuo Villacho per 4 mylias.

Lapkričio 29 [30] dieną, po pietų, išvažiavau iš Camporosso ir pasiekiau tą dieną Italijos žemes, kurios prasideda Pontebbos kaime¹⁷¹, gavusiame vardą iš upės, kuri teka per jį¹⁷²; ta dalis, kuri yra šiaupus Vokietijos, priklauso arkikunigaikščiui Karoliui, o esanti anapus upės – venecijiečiams. Ten trumpai pašėręs žirgus, patraukiau toliau ir pasiekiau tą dieną vidurnaktį (kalti buvo stačiausi keliai¹⁷³, į kuriuos panašių nepasitaiko visame šiame kelyje iš Vienos į Veneciją) Resiuttą¹⁷⁴, venecijiečiams pavaldų kaimą, esantį per 10 itališkų mylių¹⁷⁵ nuo Pontebbos; vežimai buvo palikti Campolaro kaime¹⁷⁶, esančiame per 4 mylias nuo Resiuttos, nes toliau važiuoti nebegalėjo. Kelio iš Pontebbos į Resiuttą viduryje pravažiuojamas venecijiečių miestelis Chiusa¹⁷⁷; jis pačios gamtos yra tvirčiausiai apsaugotas ir pagrįstai gali būti vadinamas to krašto vartais.

Paskutinąją lapkričio [pirmą gruodžio] dieną¹⁷⁸, po pietų, išvažiavau iš Resiuttos ir pasiekiau itin gražų venecijiečių miestelį, vardu Venzonė¹⁷⁹, esantį per 10 mylių nuo Resiuttos Alpių papėdėje.

¹⁶⁹ Dabar Camporosso in Valcanale, žinomas žiemos ir vasaros kurortas Friulyje, Udinės provincijos Tarvisio komunoje. Pradedant Camporossu in Valcanale, toliau minimos vietovės dabar yra Italijos Respublikos teritorijoje.

¹⁷⁰ Dabar sunku pasakyti, kaip J. Radvilas suprato šį žodį. Paprastai žiūrint, būtų galima manyti, kad tame kaime kalbėta dalmatų kalba. (Dalmatija, sritis palei pat Adrijos pajūrį, nuo XV a. pradžios priklausiusi Venecijos Respublikai.) Vis dėlto tai mažai tikėtina. J. Radvilo kelionės metu dalmatų kalba jau merdėjo, o ir jos arealas nesiekė to krašto, kuriame buvo Seifnitzo-Camporosso kaimas. Greičiausiai jame kalbėta sloveniškai, nes ta sritis priklausė istorinėms Slovėnijos žemėms, kurias XIII-XIV a. užėmė Habsburgai ir įjungė į Šventosios Romos Imperijos sudėtį.

¹⁷¹ Pontebba, dabar miestelis Friulyje, Udinės provincijoje, komunos centras.

¹⁷² Per Pontebbą teka Pontebbanos upė, skirianti miestą į Pontebbą ir Pontebbą Nuovą. Šventajai Romos Imperijai priklausiusi dalis vokiškai buvo vadinama Pontafel.

¹⁷³ Buvo važiuojama per Karintijos Alpes.

¹⁷⁴ Resiutta, dabar miestelis Friulyje, Udinės provincijoje, komunos centras.

¹⁷⁵ Sunku pasakyti, kokią itališką mylių J. Radvilas turėjo galvoje. Mat jų buvo net keletas: Romos, Genujos, Sicilijos mylia buvo lygi 1,460 km, Lombardijos – 1,785 km, Neapolio – 1,855 km, Pjemonto – 2,466 km.

¹⁷⁶ Campolaras (Campolaro), dabar vietovė Friulyje, Udinės provincijos Chiusafortės komunoje.

¹⁷⁷ Turimas galvoje Chiusafortės (Chiusaforte) miestelis Friulyje, Udinės provincijoje, komunos centras.

¹⁷⁸ Turėtų būti „gruodžio 1“.

¹⁷⁹ Venzonė (Venzone), dabar miestelis Friulyje, Udinės provincijoje, komunos centras. Nuo 1420 m. priklausė Venecijos Respublikai.

Pirmą [antrą] gruodžio mėnesio dieną¹⁸⁰, kuri buvo penktadienis, papsuryčiau Venzonėje, atvykau tą dieną į venecijiečių Santo Avocato kaimą¹⁸¹, esantį per 30 mylių nuo Venzonės, ir apsistočiau vieno vokiečio užeigoje; pakeliui iš Venzonės į Santo Avocatą pravažiuojami du gražiausi venecijiečių miesteliai, esantys ant žaviausių kalvų – San Danielė ir Spilimbergas¹⁸²; prieš pastarąjį keliamasi per vieną upę, labiausiai pagarsėjusią didžiausiais ir smarkiausiais potvyniais, kuriuos kiekvienais metais paprastai sukelia¹⁸³. Šią dieną, vos palikęs Venzonę, iš Alpių įžengiau į tą žaviausią Italijos lygumą, į venecijiečių sritį, kuri vadinama Julijaus Forumu, itališkai Friuli¹⁸⁴; ši nuostabiausia lyguma, kurioje yra daug mieliausių kaimų ir dvarų, iš tų neįtikėtinų Alpių aukštybių atvykstantį žmogų taip atgaivina, jog gali pamanyti iš pragaro patenkąs į kažkokį rojų.

Gruodžio 2 [3] dieną papsuryčiau mažame, bet pačiame gražiausiame ir itin įtvirtintame minėtiems venecijiečiams pavaldžiame miestelyje, vardu Sacilė¹⁸⁵, esančiame per 10 mylių nuo Santo Avocato; šiame miestelyje pirmą kartą paragavau to įmantriausio itališko patiekalo – varlių. Iš ten patraukęs toliau, pasiekiau tą dieną kitą ne mažiau už aną gražų minėtų venecijiečių miestelį, esantį per 15 mylių nuo Sacilės¹⁸⁶; šiame miestelyje stūkso nuostabiausia pagal padėties ir atsiveriančio vaizdo grožį pilis, iš kurios matyti net Venecija, nors yra per 37 mylias nuo tos vietos¹⁸⁷.

Gruodžio 3 [4] dieną pietavau Trevisė¹⁸⁸, gražiausiame ir labiausiai įtvirtintame venecijiečių mieste, esančiame per 15 mylių nuo Conegliano.

¹⁸⁰ Turėtų būti „gruodžio 2“.

¹⁸¹ Turimas galvoje veikiausiai Avianas (Aviano), dabar miestelis Friulyje, Pordenonės provincijoje, komunos centras.

¹⁸² San Danielė (San Daniele del Friuli), dabar miestas Friulyje, Udinės provincijoje, komunos centras. Nuo 1420 m. priklausė Venecijos Respublikai. Spilimbergas (Spilimbergo), dabar miestas Friulyje, Pordenonės provincijoje, komunos centras.

¹⁸³ Turima galvoje Tagliamento upė.

¹⁸⁴ Friulis, dabar Friuli-Venezia Giulia, šiaurės rytų Italijos sritis-lyguma. Nuo 1420 m. priklausė Venecijos Respublikai.

¹⁸⁵ Sacilė (Sacile), dabar miestas Friulyje, Pordenonės provincijoje, komunos centras. Nuo 1441 m. priklausė Venecijos Respublikai.

¹⁸⁶ Turimas galvoje Coneglianas (Conegliano), dabar miestas Venete, Treviso provincijoje, komunos centras. Nuo 1389 m. priklausė Venecijos Respublikai.

¹⁸⁷ Iš pilies dabar telikę griuvėsiai.

¹⁸⁸ Trevisas (Treviso), dabar miestas Venete, provincijos centras. Nuo 1339 m. priklausė Venecijos Respublikai.

Pakeliui, per 10 mylių nuo Treviso ir 5 – nuo Conegliano, reikia įveikti vieną upę, ne tiek plačią, kiek sraunią¹⁸⁹; per ją persikėlęs ir artimiausiame kaime¹⁹⁰ išklausęs Šv. Mišias, patraukiau toliau į Trevisą. Pakeliui sutikau du lenkus, iš Ferraros¹⁹¹ pėstute einančius į Lenkiją. Po pietų, palikęs Trevisę Skargą su vežimais, idant tiesiai trauktų į Paduvą¹⁹², pats su broliu Albrechtu, ponu Sinowskiu, Łuszczewski¹⁹³ ir Grajowskiu, nusamdęs arklių, pasukau į Margherą¹⁹⁴, venecijiečių miestelį, esantį prie jūros¹⁹⁵ per 15 mylių nuo Treviso. Pakeliui, per 13 mylių nuo Treviso ir 2 – nuo Margheros, yra minėtų venecijiečių Mestrės miestas¹⁹⁶, tiesa, mažas, bet labai gražus. Margheroje sėdau į laivą, vadinamą gondola, kuriuo Venecijoje plaukiama per miestą, ir, įveikęs jūra 7 mylias, pasiekiau Veneciją, grožiu bei vietovės padėtimi, be abejonės, pirmą viso pasaulio miestą; apsisostojau vokiečių užėjoje su balto liūto iškaba¹⁹⁷.

Gruodžio 4 [5] dieną likau ten pat, Venecijoje, ir išklausiau Šv. Mišias gražiausioje brangakmeniais išpuoštoje Šv. Morkaus, miesto globėjo, bažnyčioje¹⁹⁸, pakeliui apžiūrėjau Kunigaikščio rūmus¹⁹⁹, po pietų aplankiau imperatoriškosios didenybės²⁰⁰ pasiuntinį Venecijos Respublikoje poną Vitą Dörnbergą²⁰¹ ir įteikiau jam raštą, kurį gavau iš imperatoriaus

¹⁸⁹ Turima galvoje Pjavės (Piave) upė.

¹⁹⁰ Greičiausiai turima galvoje Nervesa della Battaglia, dabar miestelis Venete, Treviso provincijoje, komunos centras.

¹⁹¹ Ferrara, dabar miestas Emilijoje, provincijos centras.

¹⁹² Paduva, dabar miestas Venete, provincijos centras.

¹⁹³ Łuszczewskis (Łuszczowski), M.K. Radvilo Našlaitėlio dvariškis, 1573 m. lydejęs tuometinį savo poną į Prancūziją.

¹⁹⁴ Marghera, dabar miestas Venete, Venecijos provincijoje ir komunoje, vienas svarbiausių Italijos uostų.

¹⁹⁵ Turima galvoje Venecijos lagūna, kurią su Venecijos įlanka jungia trys natūralios properšos smėlio juostose.

¹⁹⁶ Mestrė (Mestre), dabar miestas Venete, Venecijos provincijoje ir komunoje. Nuo 1337 m. priklausė Venecijos Respublikai.

¹⁹⁷ Turimi galvoje tuo metu vieni iš geriausių ir keliautojų pamėgtų Venecijos užėjo namų „Baltasis liūtas“.

¹⁹⁸ Šv. Morkaus bažnyčia (*San Marco*) stovi Šv. Morkaus aikštėje (*Piazza di San Marco*), kuri yra centrinė Venecijos senamiesčio vieta.

¹⁹⁹ Turimi galvoje Dožų rūmai (*Palazzo Ducale*), stovintys Šv. Morkaus aikštelėje (*Piazzetta di San Marco*). Venecijos dožu tuo metu buvo Alvise Mocenigo (1570–1577). J. Radvilas Dožų rūmus išvydo dar pačiame gražume, nes praėjus vos dvejiems metams – 1577 gruodį – jie buvo nusiaubti didelio gaisro, kuris pasiglemžė daug dailės šedevrų.

²⁰⁰ Turimas galvoje Šventosios Romos Imperijos imperatorius Maksimilijonas II.

²⁰¹ Apie šį asmenį daugiau žinių nepavyko rasti. Venecijos Respublika, valstybė, gyvavusi iki 1797 m. ir vaidinusi reikšmingą vaidmenį Europos politiniame gyvenime.

ir turėjau jam perduoti; iš ten, vieno jo tarnų lydymas, nuėjau į miesto ginklinę, vadinamą arsenalu, kuri užima didžiulį plačiausią pastatą ir kurioje yra daug įvairių visokiausios rūšies nesuskaičiuojamų ginklų²⁰². Be visų kitų ginklų, ten galima išvysti venecijiečių galerų²⁰³, taip pat aname garsiam krikščionių laimėtame mūšyje prie Naupakto iš turkų paimtų laivų²⁰⁴, be to, pačiame arsenale esančias dirbtuves, kur kasdien gaminama karinė įranga, reikalinga galeroms. Po to, palikęs arsenalą, dvi valandas plaukiojau po miestą, kuriame išvydau daug didingiausių ir žaviausių pastatų, bet daugiausia – Didžiojoje gatvėje, kuri plačiai driekiasi per visą miestą ir itališkai vadinama *Il Canal Grande*; jos grožiu niekaip negalėjau atsistebėti²⁰⁵.

Gruodžio 5 [6] dieną, iš ryto išklauses Šv. Mišias Šv. Išganytojo bažnyčioje²⁰⁶, kuri yra labai graži, erdvi ir pilna daugelio Venecijos didikų antkapių, papusryčiauau ir skubiai palikau Veneciją, pabūgęs maro, kuris tuomet ten pradėjo plisti ir vėliau ištisus dvejus metus siautėjo ir padarė didelės žalos ne tik tam miestui, bet taip pat persimetė į daug garsiausių Italijos vietovių – Milaną, Mantują, Vicenzą, Bergamą, Bresciją²⁰⁷. Taigi palikęs Veneciją ir nusamdęs [...] ²⁰⁸, kuriuo gondola nuplaukiau per jūrą 5 mylias, karieta atvykau tą dieną į Paduvą, venecijiečiams pavaldų, itin didelį ir įtvirtintą miestą, labiausiai pagarsėjusį mokyčiausių vyrų daugybe ir mokslais²⁰⁹; ten sutikau garbingąjį poną

²⁰² Arsenalas Venecijoje buvo pastatytas jau XII a.; 1303, 1325 ir 1473 m. išplėstas.

²⁰³ Galera, tam tikras 40–50 m ilgio ir 4,5–7,5 m pločio irklinis laivas.

²⁰⁴ Turimas galvoje 1571 10 7 prie Lepanto (dabar graikiškai Naupakto, miestas šiaurinėje sąsiaurio dalyje, sąsiaurio, kuris skiria Patraiko ir Korinto įlankas Graikijoje) įvykęs jūrų mūšis, kuriame daugiausia Venecijos Respublikos, Ispanijos Karalystės bei Romos popiežiaus pajėgomis buvo sutriuškintas turkų laivynas. Kaip grobis krikščionims atiteko 117 turkų laivų. Po 13 metų ties ta vieta teko plaukti J. Radvilo vyresniajam broliui M.K. Radvilui Našlaitėliui, grįžtančiam iš kelionės po Šventąją Žemę.

²⁰⁵ Didysis kanalas, pagrindinis susisiekimo kelias Venecijoje; yra 3,8 km ilgio ir 30–70 m pločio.

²⁰⁶ Šv. Išganytojo bažnyčia (*San Salvatore*) yra prie Šv. Išganytojo kanalo (*Rio di San Salvatore*).

²⁰⁷ Milanas (Milano), Lombardijos sostinė. Mantuja (Mantova), dabar miestas Lombardijoje, provincijos centras. Vicenza, dabar miestas Venete, provincijos centras. Bergamas (Bergamo), dabar miestas Lombardijoje, provincijos centras. Brescija (Brescia), dabar miestas Lombardijoje, provincijos centras.

²⁰⁸ Originale *lucifusina*. Šio žodžio prasmės nepavyko nustatyti.

²⁰⁹ Nuo 1406 m. Paduva priklausė Venecijos Respublikai. 1222 m. joje buvo įkurtas universitetas, XV–XVI a. garsėjęs visoje Europoje.

Motiejų Klodziński²¹⁰ su Ulrichu Hozijumi, Varmijos kardinolo seserėnu²¹¹, kurie iš Romos vyko į Lenkiją ir tą pačią dieną mane aplankė.

Gruodžio 6 [7] dieną likau ten pat, Paduvoje, ir išklausiau Šv. Mišias Šv. Antano Paduviečio²¹² bažnyčioje, kuri itališkai vadinama *Il santo*, prie altoriaus, po kuriuo minėtas Šventasis guli; jis [*altorius*] yra didelis ir kuo gražiausias bei plačiausias²¹³. Bažnyčia priklauso Šv. Pranciškaus²¹⁴ vienuoliams, kuriuos vadina konventualais²¹⁵. Ten nuostabu dar štai kas: iš marmurinio karsto, į kurį Šv. Antanas yra paguldytas, sklinda maloniausias kvapas. Tą patį rytą, prieš Šv. Mišias, pas mane atėjo ponai Andrius ir Petras Czarnkowskiai²¹⁶, tikri broliai, kurie ten buvo apsistoję mokytis, ir palydėjo mane į minėtą bažnyčią. Iš ten patraukiau į kitą, tolėliau nuo miesto, paskirtą Šv. Justinai²¹⁷; ji priklauso

²¹⁰ Motiejus Klodziński (1551–1616), K. Klodziński (žr. išn. 58) brolis, Medininkų katedros arkidiakonas, Lenkijos Karalystės kanceliarijos sekretorius (nuo 1576), Krokuvos kanaaninkas (nuo 1577), Vilniaus katedros klebonas (nuo 1582), XVI a. pab.–XVII a. pradžioje susijęs su Vilniaus akademija.

²¹¹ Stanislovas Hozijus (Hozjusz, Hosius, Hosz, Hoze; 1504–1579), Varmijos vyskupas (1551–1579), kardinolas (nuo 1561). Yra neaišku, kuris Ulrichas Hozijus čia minimas: ar Varmijos vyskupo Stanislovo Hozijaus brolio, Vilniaus pilies viršininko Jono Hozijaus, sūnus Ulrichas Hozijus (1551–?), ar Varmijos vyskupo Stanislovo Hozijaus brolio, Kauno muitininko Ulricho Hozijaus, sūnus Ulrichas Hozijus. Pirmenybę, regis, reikėtų teikti pirmajam. Kad ir kaip būtų, abu jie buvo Varmijos vyskupo Stanislovo Hozijaus broleinai, o ne seserėnai, kaip teigia J. Radvilas.

²¹² Šv. Antanas Paduvietis (1195–1231), pranciškonas. Paduviečiu vadinamas ne todėl, kad joje gimė (gimė Lisabonoje), o todėl, kad netoli jos (Arcellos vienuolyne) mirė ir buvo joje palaidotas. Atvykęs į Italiją, paskutinius devynerius savo gyvenimo metus paskyrė apaštalavimui, su aistringumu sakydamas pamokslus. Dėl jų veiksmingumo vadinamas „naujuoju krikščionybės šviesuliu“.

²¹³ Šv. Antano bazilika yra vienas didžiausių Paduvos architektūros paminklų. J. Radvilo kelionės metu joje stovėjo Donatello statytas didysis altorius.

²¹⁴ Šv. Pranciškus Asyžietis (1181/82–1226), pranciškonų ordino įkūrėjas (1209/10), Italijos globėjas.

²¹⁵ XIII a. antrojoje pusėje pranciškonai dėl regulos suskilo į observantus (tvirtai laikėsi Šv. Pranciškaus Asyžiečio nurodyto gyvenimo būdo) ir konventualus (pastarieji buvo švelnesnės regulos šalininkai). 1517 m. popiežius Leonas X įteisino skilimą ir pripažino konventualus kaip savarankišką ordiną su savu generaliniu ministru.

²¹⁶ Turimi galvoje Vaitiekaus Czarnkowskio ir Barboros Górkos vyriausieji sūnus Petras ir Andrius Czarnkowskiai. Petras Czarnkowskis (mirė 1609), Poznanės ribininkas (1591–1609). Andrius Czarnkowskis (mirė prieš 1616 06 25), Kališo pilininkas (1599–1606) ir vaitada (1606–1614/16). J. Radvilas su Czarnkowskiais turėjo būti pažįstamas dar nuo 1573 m., kada visi trys Paryžiuje dalyvavo Henriko Valua paskelbimo Lenkijos karaliumi iškilmėse.

²¹⁷ Šv. Justina Paduvietė (mirė apie 304), kankinė. Šv. Justinos bazilika (*Santa Giustina*) pastatyta 1516–1521 m.; ji yra prie *Prato della Valle*.

Šv. Benedikto²¹⁸ vienuoliams, yra kuo turtingiausia, erdviausia ir žaiviausia, ypač išsiskiria choras bei auksu išpuošti vienuolių suolai, už kuriuos gražesnių, kiek pamenu, niekuomet nesu matęs²¹⁹. Vienuolynas taip pat išpuostas įvairiais gražiausiais paveikslais, kuriuose galima išvysti visus Šv. Benedikto padarytus stebuklus ir visus popiežius, to ordino narius. Paskui patraukiau į Paduvos mokyklas, kurios yra ne tiek gražios, kiek garsios žymiausiais ir mokyčiausiais vyrais, kurie jose mokė ir moko²²⁰. Iš ten išėjęs, pakeliui užsukau į Šv. Lauryno bažnyčią²²¹; apžiūrėjau trojėno Antenoro²²², miesto įkūrėjo, kapą su kažkoku įrašu, kurį galima dar visai gerai įskaityti²²³. Po pietų minėtas ponas Czarnkowskis nusivedė mane pažiūrėti vieno akrobato, mano galva, be abejonės, geriausio šio meno srityje, o iš ten – į komediją²²⁴; ji buvo pirmoji, kurią aš išvydau Italijoje, kuo gražiausia ir suteikė man didžiausio malonumo. Ten pat susipažinau su Paduvos [universiteto] rektoriumi, kuriuo tuomet buvo kažkoks Candiota²²⁵.

Gruodžio 7 [8] dieną, iš ryto, išklausiu Šv. Mišias Šv. Justinos bažnyčioje, apžiūrėjau Šv. Paduvietės šventovę²²⁶, taip pat išklausiu pamokslą Šv. Antano bažnyčioje, kur mane sutiko ponas Czarnkowskis, ir apžiū-

²¹⁸ Šv. Benediktas (apie 480–apie 547), vienuolis, benediktinų ordino įsteigėjas.

²¹⁹ Šiuos suolus sukūrė Campagnola.

²²⁰ Turimas galvoje Paduvos universitetas. Jo fakultetai, vadinti mokyklomis, buvo įsikūrę skirtingose miesto vietose ir tik XVI a. buvo suburti po vienu stogu, pastačius naują pastatą, vadinamą *Palazzo del Bo* (arba tiesiog *Il Bo*).

²²¹ Šv. Laurynas (mirė 258), Romos diakonas, kankinys. Šv. Lauryno bažnyčia (*San Lorenzo*) stovėjo netoli Šv. Antano bazilikos; XX a. trečiajame dešimtmetyje nugriauta.

²²² Antenoras, mitinis Trojos didvyris, dėl savo teisingumo ir sąžiningumo pagailėtas graikų per Trojos sugriovimą. Žlugus Trojai, per Trakiją bei Iliriją jis pasiekęs dabartinės Venecijos apylinkes ir ten įkūręs Paduvą.

²²³ 1273 m. Paduvoje buvo rasti vieno Viduramžių kareivio (greičiausiai X a. vengro) kaulai ir palaikyti minėto Antenoro palaikais. 1283 m. jie buvo palaidoti vienoje koplytėlėje. Ant marmurinės urnos, į kurią jie buvo sudėti, buvo išrėžtas Lupato Lupati leoninai sukurtas įrašas. Antenoro kapas yra prie buvusios Šv. Lauryno bažnyčios ir vadinamas *Tomba di Antenore*. Kad įrašas J. Radvilo kelionės metu buvo įskaitomas, pavirtina ir kiti to meto keliautojai.

²²⁴ Sunku tiksliai pasakyti, ar čia J. Radvilas turi galvoje kokią nors draminę pjesę, ar muzikinę dramą, vėliau vadintą opera, užuomazgą. Pastaruoju atveju tai galėjo būti vadinamoji madrigalinė komedija (dramatinis madrigalas).

²²⁵ Paduvos universitetas iš kitų išsiskyrė tuo, kad jo rektorai būdavo patys studentai. Apie šį asmenį platesnių žinių nepavyko rasti.

²²⁶ Nepavyko nustatyti, kokią bažnyčią J. Radvilas turi galvoje šiuo atveju.

rėjau salę²²⁷ *alla Piazza del Vino* [Vyno aikštėje]²²⁸, labiausiai išvysti vertą dalyką tiek dėl dydžio ir grožio²²⁹, kuriuo pagarsėjusi visoje Italijoje, tiek dar labiau dėl to, kad primena Titą Livijų Paduvietį²³⁰, kurio atvaizdas ten matyti virš durų²³¹. Paskui, išklauses Šv. Mišias Šv. Justinos bažnyčioje ir Šv. Pranciškaus ordino vienuolio pamokslą *al Santo* [Šv. Antano bažnyčioje], su minėtais ponais lenkais patraukiau į Venecijos didiko Foscario rūmus *a la arena*, kuriuos labiausiai verta išvysti dėl pastato grožio ir daugybės viduje esančių meniškiausių paveikslų²³². Po pietų su minėtais lenkais toje pačioje vietoje²³³ žiūrėjau antrą komediją, nemažiau gražią už pirmąją, pavadintą *Pastorale*, už kurią labai brangiai sumokėjau, nes iš mano tarno Grajowskio buvo pavogtas mano kapšas su 37 vengriškais auksiniais ir sidabriniais spaudu, vertu 5 talerių.

²²⁷ Turimi galvoje garsieji Teisingumo rūmai (*Palazzo della Ragione*), kurių pagrindinė salė dar yra vadinama ir *Salone*.

²²⁸ Dabar ji vadinama *Piazza dei Frutti* arba *della Frutta* (Vaisių aikštė).

²²⁹ Teisingumo rūmų salės ilgis siekia 79, o plotis – 27 m. Jos sienas puošia daugybė freskų.

²³⁰ Titas Livijus (59 prieš Kr.–17 po Kr.), Paduvoje gimęs romėnų istorikas, kuris parašė monumentaliąją Romos istoriją *Ab urbe condita*.

²³¹ Paminklas Titui Livijui buvo pastatytas 1547 m. vakarinėje salės sienoje.

²³² Turimi galvoje XIX a. nugriauti Paduvos didikų Scrovegnių rūmai, vadinti *Palazzo degli Scrovegni* arba *dell' Arena*. Jie stovėjo prie romėnų amfiteatro liekanų ir architektūra buvo į jį panašūs. Po Scrovegnių pasitraukimo iš Paduvos atiteko Venecijos patricijų Foscarių giminei.

²³³ Kadangi pirmą kartą J. Radvilas nenurodo tikslios vietos, taip ir lieka neaišku, kur jis žiūrėjo tas pjeses.